

2022

**Комунікація судовою владою
справ, пов'язаних з війною:
10 питань-відповідей**

Комунікація судовою владою справ, пов'язаних з війною: 10 питань-відповідей / Валерія Рибак, Назарій Боярський – Київ: ТОВ «ВІСТКА», 2022. – 62 с.

Щиро дякуємо Віталію Лебідь за допомогу у проведенні дослідження та підготовці публікації.

Рецензування: Олена Давліканова

Літературна редакторка: Мирослава Косар

Дизайн: Марина Крутько

Ця публікація підготовлена за результатами досліджень 2021–2022 років щодо висвітлення судових справ, пов'язаних з війною РФ проти України. Авторський колектив ставив за мету надати матеріали, що допоможуть судовій владі вибудувати якісний комунікаційний процес щодо справ, пов'язаних із війною. Ця публікація стане в нагоді представникам(-цям) судової влади, медіа, правоохоронних, безпекових органів, правничої, правозахисної спільнот, а також усім, хто цікавиться судовими справами, пов'язаними з війною.

Публікація підготовлена в співпраці з Радою суддів України, пресслужбою суддівського самоврядування в межах Меморандуму про співпрацю між Радою суддів України та ГО «Вектор прав людини» від 29.11.2016 року та в партнерстві з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні.

Погляди, висловлені в цій публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта.

Цей документ дозволяється копіювати з некомерційною метою без спеціального дозволу ГО «Вектор прав людини», однак посилання на джерело інформації є обов'язковим. Розповсюджується безкоштовно.

Про авторський колектив:

Валерія Рибак, директорка ГО «Вектор прав людини», правозахисниця, експертка з судового моніторингу. Має досвід роботи в державних установах і громадських організаціях. Авторка та розробниця механізму трансляції судових засідань технічними засобами судів. Тренерка та розробниця освітніх програм, присвячених правам людини, моніторингу стану їх дотримання, комунікаціям для представників(-ць) органів державної влади та громадського сектору. Має низку досліджень і публікацій, що висвітлюють розвиток комунікації судової влади, дотримання права на справедливий суд в Україні.

Назарій Боярський, член Правління ГО «Вектор прав людини», правозахисник і тренер неформальної освіти не лише в Україні, а й в регіоні ОБСЄ. Є членом групи тренерів Департаменту у справах молоді Ради Європи. Незалежний експерт Східно-Європейської Мережі громадянської освіти, а також фасилітатор програми Британської Ради «Активні громадяни». Має низку досліджень і публікацій, присвячених комунікаційній діяльності судової влади та інтерактивним методам навчання.

Громадська організація «Вектор прав людини»

Детальніше про ГО «Вектор прав людини» за посиланнями:

- Сайт: <http://hrvector.org>
- «Вектор прав людини» у Facebook: <https://www.facebook.com/hrvector.org/>
- Проект «Суд людською мовою» у Facebook: <https://www.facebook.com/trialinsimplewords>
- Telegram: <https://t.me/HumanRightsVector>
- YouTube: <https://www.youtube.com/channel/UCqjeimokzHuf4-v6TmfXZ5w>
- Instagram: https://www.instagram.com/humanrightsvector_official/

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні

04070, Київ, вул. Борисоглібська, 15А
Тел.: +380 (44) 234 0038

- сайт: <http://www.fes.kiev.ua>
- у Facebook: <https://www.facebook.com/FESUkraine/>

© ГО «Вектор прав людини», 2022 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Вступне слово Голови Ради суддів України Богдана Моніча.....	6
Методологія.....	7
Резюме	10
Рекомендації	15
1. Чи важливе публічне висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною в Україні?	17
2. Навіщо представникам(-цям) судової гілки влади комунікувати про судові справи, пов'язані з війною?	19
3. Де має висвітлюватись інформація про судові процеси, пов'язані з війною в Україні?.....	26
4. Які ключові аудиторії комунікації судової гілки влади в справах, пов'язаних із війною? ...	30
5. Яку думку / інформацію щодо судового розгляду найбільш важливо донести?	31
6. Чи варто використовувати трансляції судових засідань технічними засобами суду в справах, пов'язаних із війною (за умови відкритого судового розгляду)?	35
7. Які виникають складнощі під час здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною?	37
8. Які виклики та застереження вже наявні або можуть виникнути під час висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною?	41
9. Яка роль судової гілки влади у висвітленні судових справ, пов'язаних із війною?.....	46
10. Які загальні фактори впливають на ставлення до судової гілки влади?	55
Додаток 1	57
Додаток 2	59
Додаток 3	60
Додаток 4	61

Війна в Україні триває вже роки, її руйнівні наслідки охопили всю країну. Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України зареєстровано тисячі нових злочинів, які вже мають або будуть мати продовження у судах. Так, Офіс Генерального прокурора станом на 2 вересня 2022 року повідомив, що наразі зареєстровано 31506 злочинів агресії та воєнних злочинів та 14654 злочинів проти національної безпеки. Нині відомо про смерть 380 дітей та поранення 737 дітей (без повного врахування з місць активних бойових дій)¹. Станом на 8 вересня 2022 року начальник Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України повідомив, що упродовж тижня поліція розпочала понад 1,1 тис. кримінальних проваджень за фактами скоєння воєнних злочинів, з них 32 – про колабораційну діяльність. Усього від початку повномасштабного вторгнення поліцейські відкрили 31,2 тис. проваджень щодо воєнних злочинів².

«Після Перемоги України на полі бою нам необхідно буде перемагати ще на багатьох рівнях. Довести в правовий спосіб вчинені злочини, притягнути винних до відповідальності. Це як про встановлення справедливості і відновлення прав потерпілих у конкретних судових справах, так і визначення вектору розвитку нашої країни загалом. Адже належне судочинство є базою для розвитку правової держави і ще одним таким важливим сьогодні орієнтиром та фактором надії, які допоможуть будувати і відбудовувати її. Для реалізації цього однаково важливо як максимально якісно «пройти цей шлях» у кожному судовому процесі, так і пояснити, його перебіг населенню. Щоб ці судові процеси стали частинкою особистої історії людини, щоб кожний і кожна відчула й у такий спосіб свій зв'язок з державою, побачили нерозривність судочинства та вектору розвитку держави. Думаю, судові справи, пов'язані з війною будуть одними з найзнаковіших у цьому», – зазначає Валерія Рибак, директорка ГО «Вектор прав людини», співавторка поточної публікації.

«Загальноновизнаним символом правосуддя є Феміда. Традиційно її зображують у формі статуї, часто розміщуючи в будівлях судів. У лівій руці богині – терези як давній символ міри та справедливості. В правій руці – меч як символ відплати. У цей складний час, коли Україна переживає військову агресію Росії, місія правосуддя – боронити справедливість. Ці два традиційні символи – терези і меч – як ніколи добре акцентують на тезі, що на мою думку, є найважливішим для комунікації судової гілки влади під час війни: «Кожен та кожна, хто вчиняє злочин проти України та людей, на її території, понесе справедливе покарання», – зазначає Назарій Боярський, член Правління ГО «Вектор прав людини», співавтор поточної публікації.

Уже багато років експерти та соціологи повторюють у звітах та виступах, що українське суспільство має великий запит на справедливість. Це підтверджують й дослідження, проведені після повномасштабного вторгнення РФ на територію України³. Це стосується й судових справ, пов'язаних з війною. Україна як правова держава має забезпечити право на правду, зокрема інформування про здійснення судочинства у цій категорії справ. Це вимагає системної комунікаційної роботи судової влади як основного актора встановлення справедливості в правовий спосіб.

Революція Гідності продемонструвала, що українське суспільство остаточно обрало шлях демократичного розвитку. Нинішня війна свідчить, що ми готові відстоювати його і нашу свободу до безповоротної Перемоги навіть такою великою ціною. Олена Давліканова, докторка філософії, координаторка проєктів Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні підкреслює: *«Нині дуже важливо правильно комунікувати про судові процеси, пов'язані з війною. Запит на справедливість, після того, що пережили українці після 24 лютого 2022 року навіть вищий, ніж у 2014».*

1 Єдиний державний хаб зі збору доказів воєнних злочинів./ 5 вересня 2022 року/

Режим доступу: <https://www.facebook.com/warcimesua/photos/a.105008825512971/157679523579234/>

2 Упродовж тижня слідчі Нацполіції відкрили більше тисячі кримінальних проваджень за фактами воєнних злочинів - Олексій Сергєєв / 08 вересня 2022 року / Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/news/uprodovzh-tizhnyu-slidchi-natspolitsii-vidkrili-bilshе-tisyachi-kriminalnikh-provadzhen-za-faktami-voennikh-zlochyniv-oleksiy-sergeev>

3 Загальнонаціональне телефонне опитування «МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ», проведене Київським міжнародним інститутом соціології 2–9 серпня 2022 року продемонструвало, що справедливе правосуддя для всіх стоїть на другому місці для опитаних респондентів(-ок) серед найважливіших характеристик повноцінно функціонуючої демократії. Режим доступу: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220920_o/August%202022_wartime%20survey%20Public%20fin%20UKR.pdf

«Під час російсько-української війни правова система України зіштовхнулася із новими викликами і завданнями щодо питань правосуддя в умовах збройного конфлікту. Нині суди є ключовими органами у процесі вирішення суспільно-важливих питань, які виникають в результаті воєнних дій на території України та в питаннях встановлення винуватості за злочини, вчинені представниками країни-агресора. Окрім основоположної функції здійснення правосуддя, суди також мають виконувати комунікативну функцію, аби донести до суспільства важливі меседжі, сформованих у результаті здійснення судочинства, особливо щодо справ, пов'язаних із війною. Ставши свідком масових порушень прав людини та вчинення міжнародних злочинів, український народ та міжнародна спільнота наразі прагне до справедливості й встановлення істини. Саме тому в цих питаннях суди мають займати проактивну позицію, бути відкритими, а найголовніше – правильно застосовувати комунікативні засоби, використовуючи доступну й зрозумілу широкому загалу мову. Безумовно, від цього залежить успішність комунікації судів у питаннях висвітлення справ, пов'язаних з війною», – висловлюється Віталія Лебідь, адвокатка, юристка Центру стратегічних справ Української Гельсінської спілки з прав людини.

ГО «Вектор прав людини» від початку свого заснування активно працює задля забезпечення права на справедливий суд, зокрема в частині права на відкриті слухання, налагодження діалогу судової влади та громади та розвитку судових комунікацій. Ми активно працювали й над підвищенням рівня спроможності судів та інших акторів у висвітленні судових процесів, пов'язаних з агресією РФ щодо України⁴.

Комунікація судової влади має бути системною та враховувати попередній досвід і поточні виклики. Саме тому публікація «Комунікація судовою владою справ, пов'язаних з війною: 10 питань-відповідей»⁵ містить матеріали дослідження, проведеного ГО «Вектор прав людини» після повномасштабного вторгнення РФ до України та досліджень, проведених в умовах війни до 2022 року.

Сподіваємось цей матеріал використовуватимуть, аби вибудувувати якісні та системні комунікації щодо справ, пов'язаних з війною як судовою владою, так й іншими важливими сторонами цього процесу, зокрема медіа, правоохоронними, безпековими органами, правничою, правозахисною спільнотами, а також усіма, хто цікавиться судовими справами, пов'язаними з війною.

Висловлюємо щирі подяку нашим постійним партнерам на шляху захисту права на справедливий суд та розвитку судових комунікацій в Україні Раді судів України, пресслужбі органів суддівського самоврядування, Представництву Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, усім, хто долучився до проведення дослідження та підготовки цієї публікації.

4 Запрошуємо ознайомитись з прикладами проектів на цю тему у 2021–2022 роках: «Збройний конфлікт в Україні: комунікація заради справедливості»: <https://hrvector.org/podiyi/21-02-03-w-2021>; «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади»: <https://hrvector.org/podiyi/21-07-28-undpb>. Матеріали (вебінари, статті, посібники, звіти за результатами досліджень тощо) розміщені на нашому сайті за посиланням: <https://hrvector.org/>

5 У публікації термін «війна» використовується в значенні міжнародного збройного конфлікту відповідно до міжнародного гуманітарного права, який має місце між Україною та Росією з 2014 року.

Вступне слово Голови Ради суддів України Богдана Моніча

Кожен проєкт, який реалізовується Радою суддів України спільно з Громадською організацією «Вектор прав людини» має для нас, як і для суддівської спільноти, надзвичайно велике значення.

Так склалося, що ми співпрацюємо з «Вектором прав людини» в найвідповідальніші періоди реформування і демократичного розвитку судової влади й щоразу ми отримуємо максимальну підтримку та максимально якісні дослідження, що пов'язані як з комунікацією судової влади з суспільством, так і з дослідженнями процесів, що відбуваються всередині суддівської спільноти.

ГО «Вектор прав людини» і його директорка Валерія Рибак були першими, хто відгукнувся на ініціативу Ради суддів України максимально відкрито, доступно, прозоро висвітлювати судові процеси, які ми для себе назвали «Справи з маркером війна», аби суспільство якомога більше дізналося про воєнні злочини, що здійснюються в Україні солдати російської федерації. Ми мали розуміти наскільки важливими й цікавими будуть ці процеси і для громадян України, і для самих суддів, і для наших міжнародних партнерів і, що важливо, для світової спільноти, котра, як і ми, була шокована самим актом агресії російської федерації проти України, не кажучи про звірства і тортури, яким піддавалися цивільні громадяни на окупованих територіях. Масові вбивства цивільних в Бучі та Ізюмі тому підтвердження.

Дослідження, результати якого викладені у звіті «Комунікація судовою владою справ, пов'язаних з війною: 10 питань-відповідей», проведене громадською організацією «Вектор прав людини» у співпраці з Радою суддів України, свідчить про надзвичайно високий градус зацікавленості у висвітленні цих справ. Що важливо, цю зацікавленість висловили самі судді та працівники апарату судів. Думаю, що спрацював також фактор людяності, бо навіть суддівська спільнота, особливо судді-криміналісти, які, здавалось, знають все про всі можливі кримінальні злочини, виявилися неготовими до тих проявів ненависті і способів знищення народу, який застосовують до українців російські військові.

Завдяки цьому дослідженню ми чітко знаємо і розуміємо, які додаткові інструменти до наявних у нашому розпорядженні засобів нам слід застосовувати, аби донести до світу інформацію про воєнні злочини.

На мою думку, попри значний суспільний інтерес, який існує до справ з маркером війна, і це не тільки воєнні злочини, а й державна зрада та колабораціоналізм, активна позиція суддівської спільноти щодо цих справ свідчить ще й про безперервність здійснення правосуддя як попередження і недопущення подібних злочинів у майбутньому, і не тільки для України, а й для інших держав, які можуть піддатися акту агресії.

Тому від імені Ради суддів і суддівської спільноти, я щиро дякую громадській організації «Вектор прав людини», особисто директорці Валерії Рибак та її команді за роботу, яку вони здійснюють задля захисту основоположних свобод, прав людини через практичне виконання норм і принципів, викладених у міжнародних документах, ратифікованих Україною та усіх інших зобов'язань України в сфері прав людини й основоположних свобод, а також задля підвищення довіри суспільства до судової влади.

Працюємо далі й все буде Україна!

*З повагою
Голова Ради суддів України
Богдан Моніч*

В основні цієї публікації лежить низка дослідницьких активностей, проведені ГО «Вектор прав людини». Нижче коротко наведений опис кожної.

Онлайнове опитування представників(-ць) судів

У межах співпраці Ради суддів України з ГО «Вектор прав людини», експертна команда на основі консультацій з пресслужбою органів суддівського самоврядування підготували опитувальник для представників(-ць) комунікаційних команд судів, що допоможе у напрацюванні засад комунікації судових справ, пов'язаних з війною. Опитувальник покликаний акумулювати бачення та потреби судів, щодо цього важливого завдання.

Опитування тривало з 08 липня по 29 липня 2022 року включно серед усіх судів України, що здійснювали правосуддя. Опитувальник поширювався Радою суддів України та командою ГО «Вектор прав людини».

Опитувальник загалом складається з 25 запитань, які покликані з'ясувати досвід представників(-ць) судів висвітлення судових справ, пов'язаних з війною, виклики з якими вони зіштовхувались та бачення якою має бути комунікація судової влади в поточних умовах. З опитувальником можна ознайомитись за посиланням: <https://bit.ly/3Ric2Ug> (повне посилання – https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSePmU83oCx6Uff4NxA3n72W86pOgQcnVJvwN_5fccNlnHjpsA/viewform).

У межах проведеного ГО «Вектор прав людини» опитування **отримано відповіді від 88 судів** із 674 судів України⁶, що становить 13%. **Одиницею виміру** в результатах дослідження **є суд**. Усього надійшло 99 відповідей від 97 людей, які в судах займають різні посади та причетні до комунікаційної роботи в судах. Деякі респонденти(-ки) заповнили анкету двічі (2 суди) або від одного суду відповіді надали декілька людей (8 судів). У цих випадках враховувалися найповніші відповіді (якщо відповідь передбачалася у формі тексту) або середнє значення (якщо потрібно вказати певну кількість). Для викладення інформації, що містилась в описових запитаннях, враховувалися усі відповіді респондентів(-ок) та подавалися у результатах як інформація від одного суду. Так, якщо в питанні йшлося про пропозиції, опис проблем, потреб тощо.

У опитуванні взяли участь суди, що представляють більшість областей України, окрім судів Закарпатської, Луганської, Херсонської областей.

Респонденти(-ки) представляють суди:

- Конституційний суд України;
- Апеляційний адміністративний суди – 4 суди;
- Апеляційний господарський суд – 1;
- Апеляційний загальний суд – 9;
- Місцевий адміністративний суд – 6;
- Місцевий господарський суд – 9;
- Місцевий загальний суд – 58.

Портрет респондентів(-ок)

Стать:

- жінки – 81 (84% від всіх респондентів(-ок));
- чоловіки – 16 (16 % від всіх респондентів(-ок)).

⁶ Число наведено відповідно до даних Державної судової адміністрації України до повномасштабного вторгнення. У зв'язку з бойовими діями, що активно відбуваються на території України, ситуація з кількістю діючих судів, а саме кількістю ушкоджених чи зруйнованих будівель, постійно змінюється. Актуальну інформацію можна перевірити на сайті Верховного Суду за посиланням https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/

Посади відповідно до відповідей опитувальника.

- Суддя – 13 (13 % від всіх респондентів(-ок), з них:
 - 1 голова суду;
 - 1 суддя-спікер(-ка);
- 84 представники(-ці) апаратів судів (87% від всіх респондентів і респонденток), з них:
 - керівників(-ць) апарату суду – 10;
 - заступники(-ці) керівників(-ць) апарату судів – 16;
- 25 людей, які зазначили, що обіймають посади пресекретарів(-ок) чи інші посади, які прямо передбачають комунікаційні функції.

33 респонденти(-ки) зазначили що обіймають посади, як-от: секретар судового засідання, помічник голови суду, головний спеціаліст по роботі з персоналом, статистикою та ін., консультант суду, судовий розпорядник тощо. Відповідно до попередніх досліджень медіа відкритості України, що проводилось щорічно ГО «Вектор прав людини» спільно з партнерами, працівники(-ці) апарату на цих посадах часто поєднують основні функції з комунікаційними за сумісництвом або в інших формах.

Консультування з правниками(-чинями), правозахисниками(-цями)

Консультування відбувалось у трьох різних формах:

- 1) заповнення онлайн-опитувальника правниками(-чинями), правозахисниками(-цями)⁷ – отримано 5 відповідей;
- 2) фокус-групове дослідження з правниками(-чинями), правозахисниками(-цями), проведене 26.07.2022 року, в якому взяло участь 12 людей;
- 3) 1 інтерв'ю з громадською журналісткою та документаторкою воєнних злочинів.

Консультування з представниками(-цями) медіа

Консультування відбувалось у двох різних формах:

- 1) заповнення онлайн-опитувальника представниками(-цями) медіа⁸ – отримано 13 відповідей;
- 2) фокус-групове дослідження представниками(-цями) медіа, проведене 20.07.2022 року, в якому взяло участь 9 людей.

⁷ Ознайомитись з опитувальником можна за посиланням: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScJS6Ac eiVWaxE8PMXGQSQxjukDn3soC1Nu-0hsf_Rw0DeP6Q/viewform

⁸ Ознайомитись з опитувальником можна за посиланням: <https://bit.ly/3zOzaBJ>

Попередні дослідження, що використовувались при підготовці публікації

Під час підготовки публікації використовувалися попередні дослідження ГО «Вектор прав людини».

1. Результати майстерень «Комунікація суспільно важливих справ (на прикладі судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні)».

Майстерні організовано протягом квітня-червня 2021 року ГО «Вектор прав людини» спільно з Медійною ініціативою за права людини в межах проєкту «Збройний конфлікт в Україні: комунікація заради справедливості». Ідею проєкту підтримали Рада суддів України, Департамент Офісу Генерального прокурора України з нагляду за розслідуваннями злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту в Україні, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим та Координаційний центр з надання правової допомоги. Проєкт «Збройний конфлікт в Україні: комунікація заради справедливості» реалізується в межах спільного конкурсу програми «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження» та проєкту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні», що реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії. Учасниками(-цями) стали 56 людей.

2. Опитування громадської думки.

Опитування здійснювалося ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» упродовж грудня 2021 року в межах проєкту ГО «Вектор прав людини» «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади», що було реалізовано в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки уряду Королівства Нідерландів. Вибіркова сукупність: 1000 респондентів, яких опитали за допомогою особистого форматизованого інтерв'ю.

Під час опитування як генеральну сукупність обрано все доросле населення України, крім тимчасово непідконтрольних уряду України територій Донецької та Луганської областей, та тимчасово окупованої АР Крим та міста Севастополь (Україна). Вибірка є пропорційно стратифікованою за макрорегіонами України – Центр (Черкаська область), Північ (Житомирська область), Схід (Донецька та Харківська області), Захід (Івано-Франківська та Рівненська області), Південь (Херсонська область), м. Київ. Вибірка репрезентативна за віком, статтю, типом населеного пункту. Статистична похибка з ймовірністю 0,95 не перевищує 3,1% для одномірних розподілів всіх опитаних.

3. Фокус-групове дослідження.

Фокус-групове дослідження здійснювалося ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» у межах проєкту «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади» ГО «Вектор прав людини», що реалізовано в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки уряду Королівства Нідерландів. Усього проведено дев'ять фокус-груп за участю 60 людей упродовж грудня 2021 року.

Фокусовані групові інтерв'ю проведено в різних форматах: перша частина інтерв'ю присвячена обізнаності та зацікавленості громадян щодо роботи судів в Україні та судових справ щодо збройного конфлікту на сході України; друга частина – обговорення конкретних публікацій та судових рішень щодо цих справ.

Резюме

1. Представники(-ці) судів, медіа, правничої та правозахисної спільнот вважають, що важливо публічно висвітлювати судові процеси, пов'язані з війною в Україні.

Так, 84% судів, що взяли участь у поточному опитуванні, зазначили це. Усі учасники(-ці) консультацій із правниками(-чинями), правозахисниками(-цями) зазначили, що наразі є доречним привернення уваги суспільства до судових справ, пов'язаних з війною. Так, 80% з них зазначили, що з урахуванням чинного законодавства висвітлення позитивно вплинули на справу, а 20% – нейтрально. Представники(-ці) медіа під час консультацій підтвердили важливість висвітлення судових справ, пов'язаних із війною. Так, 69% представників(-ць) медіа під час консультацій повідомили, що готові відстежувати й висвітлювати весь судовий процес від початку до його завершення. Ще 62%, що готові започаткувати постійні рубрики про судові процеси щодо війни у медіа, що представляють.

Представники(-ці) медіа, правничої та правозахисної спільнот під час консультацій повідомили, що серед справ, пов'язаних з війною, насамперед важливо висвітлювати воєнні злочини та справи інших категорій, якщо з їхньою допомогою можна проілюструвати шляхи захисту та відновлення прав громадян, порушених унаслідок війни.

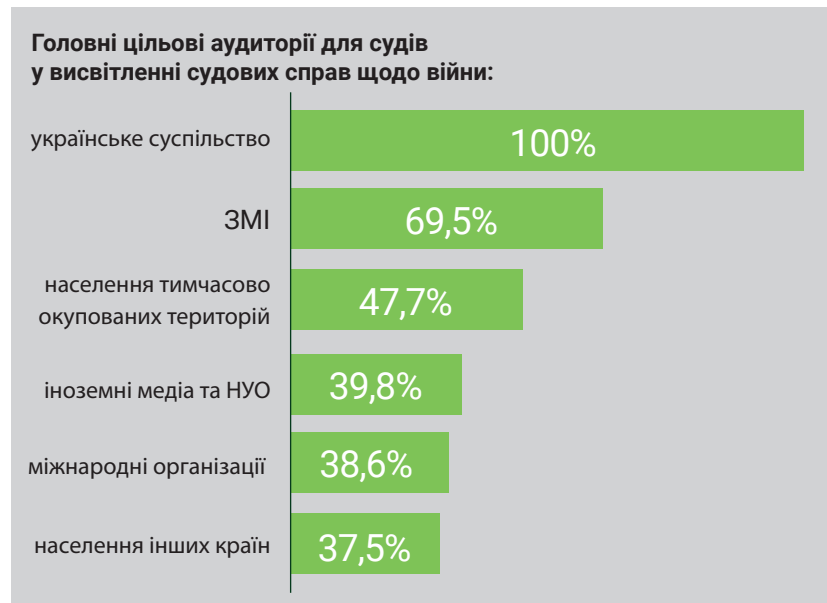

2. У межах поточного дослідження, обираючи між варіантами інформаційних майданчиків ЗМІ та державних органів, задіяних у розслідуванні та розгляді справ, пов'язаних з війною, більшість представників(-ць) судів зазначили, що інформація про ці види справ насамперед мають висвітлюватись на інформаційних каналах судів. За офіційний сайт суду проголосували більшість респондентів(-ок) – 84% опитаних судів, ніж за сторінки судів у соціальних мережах – 59%. ЗМІ як джерело інформації про судові справи, пов'язані з війною, займають друге місце (61% всіх судів, які взяли участь в опитуванні). Зазначалось також на важливості судових реєстрів, необхідності публікації коректного розкладу судових засідань зі зазначенням інформації про судові справи, пов'язані з війною. Представникам(-цям) медіа найзручніше отримувати інформацію від судової гілки влади на сайтах судової гілки влади (77%), за допомогою email-розсилок (62%), трансляцій судових засідань технічними засобами судів (54%), під час заходів судової гілки влади, як-от пресконференції тощо, 46%. Для правників(-ць), правозахисників(-ць) найзручнішими способами отримання інформації про судові справи від судової гілки влади є: заходи судової гілки влади (пресконференції тощо) – 100%, трансляції судових засідань технічними засобами судів, сайти судової гілки влади, Facebook-сторінки судової влади (по 80% голосів). 60% представників(-ць) правничої спільноти повідомили, що окрім справ, у яких беруть участь, вони також відстежують інформацію про інші судові процеси щодо війни.

Зробимо застереження щодо показників зручності отримання інформації від судової гілки влади для медійників(-ць), правників(-ць), правозахисників(-ць), адже у цьому дослідженні не досліджувалось питання обізнаності цих спільнот з усіма каналами комунікації, що може запропонувати судова влада. Якість ведення сайтів судів та сторінок у Facebook частково досліджувалось під час щорічних досліджень медіавідкритості судів та вони показують, що тут наявно багато точок для зросту як щодо підготовки матеріалів, частоти їх публікацій, а відповідно й актуальності інформації, просування сторінок у соціальній мережі тощо.⁹

3. У середньому українські суди окреслюють чотири цільові аудиторії. Так, 100% від опитаних у межах дослідження судів визначають як цільову аудиторію українське суспільство, 69,5% – ЗМІ, 47,7% – населення тимчасово окупованих територій, 39,8% – іноземні медіа та НУО, 38,6% – міжнародні організації, 37,5% – населення інших країн.

4. Усі учасники(-ці) поточного дослідження, відповідаючи на запитання навіщо комунікувати про судові справи, пов'язані з війною, зазначили про важливість інформувати населення про ці категорії справ. З-поміж варіантів відповідей, що найчастіше співпадають, – забезпечення довіри до судової влади, демонстрацію невідворотності покарання, забезпечення гласності та відкритості судових процесів.

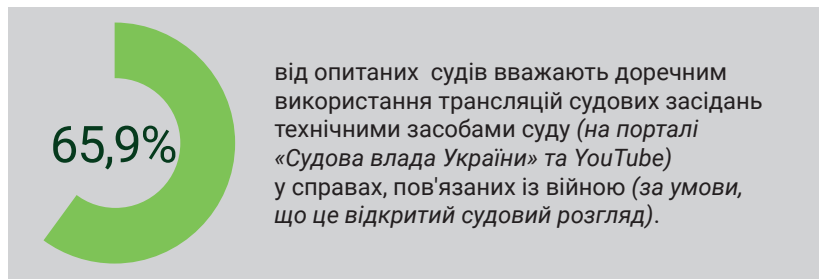

5. Представники(-ці) судової гілки влади, які взяли участь у дослідженні, сформулювали два чіткі ключові повідомлення:
- Україна навіть в умовах війни здатна забезпечити належне здійснення правосуддя;
 - відповідальність за злочини, зокрема пов'язані з війною, невідворотна.

Ці ключові повідомлення з боку судової гілки влади вважає за доречне спільнота правників(-чинь).

6. Трансляції судових засідань технічними засобами судів залишаються надзвичайно важливим джерелом інформації про суд. Згідно з результатами опитування громадської думки 1,3% опитаних вказали, що основним джерелам

отримання новин є саме судові трансляції технічними засобами суду¹⁰. Під час консультацій із медіа, правниками(-чинями) та правозахисниками(-цями) у межах поточного дослідження також зазначалося на важливості судових трансляцій для їхньої професійної діяльності. 65,9% від опитаних судів вважають доречним використання трансляцій судових засідань технічними засобами суду (на порталі «Судова влада України» та YouTube) у справах, пов'язаних із війною (за умови, що це відкритий судовий розгляд). Водночас 26,1% від опитаних судів, вважають ці трансляції не доречними.

7. Представники(-ці) судів, що взяли участь у поточному дослідженні, звертають увагу на проблеми, що виникають під час здійснення правосуддя в цих категоріях справ, які вони озвучували й до повномасштабного вторгнення, як-от:

- ⚠ забезпечення явки усіх учасників судового процесу в судове засідання;
- ⚠ безпека учасників процесу та працівників(-ць) суду;
- ⚠ доказування;
- ⚠ прогалини в законодавстві;
- ⚠ брак досвіду тощо.

Водночас у межах поточного дослідження більше висвітлюється проблема емоційного навантаження під час розгляду та відповідно висвітлення цієї категорії справ. Це стосується як процесу допиту потерпілих, так і взаємодії та загального ставлення до обвинувачених, які є представниками країни-агресора. Респонденти(-ки) зазначають важливість залучення професійної психологічної допомоги та підтримки представникам(-цям) судів та учасникам(-цям) процесу.

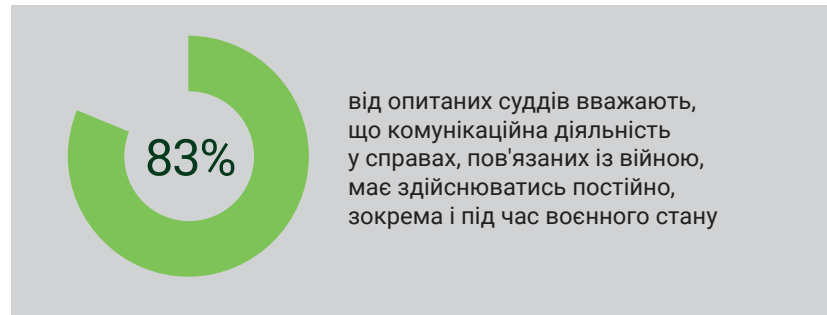
8. Під час висвітлення судових справ щодо війни представники(-ці) судів виокремлюють наступні застереження:

- ⚠ захист персональних даних,
- ⚠ інформація щодо перебігу війни,
- ⚠ розголошення таємної інформації,
- ⚠ вплив на суспільство,
- ⚠ безпека суду,
- ⚠ неупередженість,
- ⚠ дотримання презумпції невинуватості,
- ⚠ посилення на загальні законодавчі обмеження.

9. Представники(-ці) судів зазначають, що суди мають здійснювати комунікаційну діяльність у справах, пов'язаних із війною. Так, 83% всіх судів, які взяли участь в опитуванні, проголосували за те, що ця діяльність має здійснюватися постійно, а 10% – після завершення воєнного стану. Більшість опитаних представників(-ць) судів не мали досвіду висвітлення справ, пов'язаних із війною в Україні: 30% не відповіли на запитання, а 60% прямо зазначили про це. Респонденти(-ки) вказали, що для них найскладніше висвітлювати справи, пов'язані з війною, зокрема важко дотриматись безсторонності,

¹⁰ Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади / уклад. : Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахало, Є. Чекар'юв, А. Черноусов, С. Щербань. – Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. – 188 с.

емоційно дистанціюватись. Респонденти(-ки) вказують, що вони потребують додаткових знань, пов'язаних із цією тематикою, а їхня нестача ускладнює підготовку матеріалів. Ускладнює комунікаційний процес також тривалість розгляду справ та додатковий суспільний інтерес до особи обвинуваченого або обвинуваченої.

10. Публічну комунікацію судової гілки влади, зокрема, варто направити на подолання факторів, що негативно впливають на ставлення суспільства до українських судів, як-от:

- корумпованість,
- політизованість системи,
- кругова порука,
- «телефонне право»,
- безкарність та відсутність доброчесності в суддів,
- затягування процедур,
- закритість.

Рекомендації

- 1 Судова влада має здійснювати постійну, системну комунікацію судових справ, пов'язаних з війною в Україні. Судовій гілці влади варто займати проактивну позицію в комунікації.
- 2 Насамперед важливо приділяти увагу воєнним злочинам, до яких існує великий інтерес з боку українського суспільства та міжнародної спільноти. Водночас комунікаційним командам судів варто висвітлювати цивільні та адміністративні справ щодо війни задля демонстрації всеосяжних наслідків війни для українського суспільства.
- 3 Важливим є висвітлення судової справи від початку до завершення як «цілісної історії». Варто також надавати узагальнену інформацію щодо обраних категорій справ, включно зі статистичною інформацією та її роз'ясненням.
- 4 Запровадити ведення окремої публічної офіційної статистики щодо здійснення правосуддя в справах щодо війни за всіма формами судочинства.
- 5 Не створювати перешкод для доступу медіа, представників(-ць) міжнародних та українських моніторингових груп/місій до відкритих судових засідань у справах, пов'язаних із війною.
- 6 Публікувати розклад судових засідань та вчасно його оновлювати в разі змін, зокрема у справах, пов'язаних із війною.
- 7 Органам судової влади та самоврядування розробити затвердити та втілити комунікаційну стратегію, а на її основі комунікаційний план для комунікації справ, пов'язаних з війною, розробити та довести до судів загальні рекомендації для судів щодо висвітлення справ, пов'язаних із війною.
- 8 Судам розробити та затвердити комунікаційну стратегію та на її основі комунікаційний план для висвітлення справ, пов'язаних з війною з врахуванням загальних рекомендацій органів судової влади та самоврядування та специфіки суду.
- 9 Сприяти підвищенню кваліфікації членів(-кинь) комунікаційних команд судів щодо висвітлення справ, пов'язаних із війною, включаючи вивчення норм міжнародного гуманітарного права. Залучати до навчання зовнішніх експертів(-ок), зокрема з числа представників(-ць) українських, закордонних/міжнародних громадських об'єднань.
- 10 Сприяти обміну досвідом між комунікаційними командами судів, що мають досвід висвітлення справ пов'язаних з війною, а також тими, що його не мають.
- 11 Створити спільний комунікаційних майданчик для комунікаційних команд судів задля обміну інформацією та досвідом висвітлення справ, пов'язаних із війною.
- 12 Розробити та впровадити спеціальні програми для залучення професійної психологічної допомоги та підтримки представникам(-цям) судів та учасникам(-цям) процесу.
- 13 Забезпечити запровадження окремої посади пресекретаря.

- 14 Органам судової влади та самоврядування, громадським об'єднанням суддів та працівників(-ць) судів, працівникам(-цям) судів, а також суддям варто висловлювати принципову позицію щодо публічної інформації про неналежну поведінку суддів, як-от: звинувачення в корупції, недоброчесність тощо.
- 15 Проводити активну роз'яснювальну роботу в суспільстві щодо проблем здійснення судової реформи та її вплив на якість здійснення правосуддя, зокрема в контексті війни.
- 16 Формувати меседжі, що дадуть змогу оцінити ефективність судової гілки влади (наприклад, статистичні дані про кількість судових справ, результати їхньої апеляції тощо).
- 17 Проводити моніторинг повідомлень у медіа щодо роботи суду та в разі потреби спростовувати або уточнювати інформацію, надавати коментарі від імені суду, а також надавати додаткову інформацію тощо.
- 18 Публікувати інформацію про діяльність судів та судові справи, пов'язаних із війною, не лише на порталі «Судова влада України», а й на сторінках судів у соціальних мережах. Варто сприяти висвітленню цієї інформації на національному телебаченні та в інтернет-виданнях.
- 19 Налагоджувати взаємодію з громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, аби інформувати про перебіг війни та її відображення в судових справах.
- 20 Судовій гілці влади виокремити окремі цільові аудиторії та ключові повідомлення для кожної з них.
- 21 Формувати ключові повідомлення про роль судової гілки влади для встановлення правди щодо перебіг російсько-української війни.
- 22 Задовольняти звернення щодо проведення трансляції судових засідань технічними засобами судів у справах щодо війни, якщо відсутні прямі обмеження, окреслені чинним законодавством, а також ініціювати проведення трансляцій з боку суду.
- 23 На вебпорталі «Судова влада України» в описі суті позову в списку судових справ, призначених до розгляду, варто зазначати справи, що пов'язані з війною.
- 24 У справах, пов'язаних з війною, варто не лише інформувати про винесені рішення, а й активно, зокрема завдяки суддям-спікерам(-кам), пояснювати про них суспільству, а також окреслювати їхню роль для встановлення перебігу війни.
- 25 Налагоджувати взаємодію між судовою гілкою влади, правоохоронними органами, міжнародними та українськими безпековими організаціями щодо висвітлення справ, пов'язаних із війною.

Чи важливе публічне висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною в Україні?

Про важливість висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною в Україні, зазначили всі цільові аудиторії, залучені для проведення дослідження: представники(-ці) медіа, правників(-ць), правозахисників(-ць), судів та судді.

Під час онлайн-опитування представників(-ць) судів респондентам(-кам) запропонували висловитись щодо публічного висвітлення судових процесів різної категорії, що стосуються війни. Респонденти(-ки) могли обрати кілька із запропонованих варіантів та запропонувати свій. Абсолютна більшість респондентів(-ок) надали ствердні відповіді на запитання «Чи важливе публічне висвітлення судових процесів, пов'язані з війною в Україні?».

Усього було лише три відповіді, у яких зазначалося, що ці справи нікого не цікавлять (1 відповідь) та публічне висвітлення тільки заважає судовому розгляду справ, пов'язаних із війною (2 відповіді). Ще шість голосів надано за відповідь «Так, але після припинення воєнного стану» (ці та попередні три відповіді надали працівники(-ці) апарату судів).

Чи важливе публічне висвітлення судових процесів, пов'язані з війною в Україні?

- так, це важливо для розуміння, що правосуддя здійснюється, попри війну – 68 (77% всіх судів, які взяли участь в опитуванні);
- так, важливо, аби суспільство дізналось про факти, що відбулись – 47 (53%);
- так, це необхідно, щоб забезпечити справедливість вироку – 11 (13%);
- так, але після завершення воєнного стану – 6 (7%);
- ні, це тільки заважає судовому розгляду справ – 2 (відповіли не судді) (2%);
- важко відповісти – 2 (2%);
- ні, це нікому не цікаво – 1 (1%);
- ні, висвітлення у ЗМІ неважливе для цих справ – 0;
- ні, це тільки заважає розслідуванню справ – 0.

За висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною в Україні, зокрема в період воєнного стану, проголосували респонденти(-ки) 74 судів із 88, що становить 84%.

Свої варіанти відповідей надали три респонденти(-ки) (3%).

- ” *Вважаю, що важливо, але з розумним підходом. Є багато інформації, доступ до якої має обмежуватися, адже це необхідно, щоб забезпечити безпеку не лише учасників, а й складу суду. У цьому напрямі є багато прогалин», – представник(-ця) апарату суду Київської області.*
- ” *Немає однозначної відповіді, адже справи бувають різні. Ця категорія справ пов'язана з сильним психо-емоційним навантаженням на потерпілу сторону, тож мала б виключати можливість публічного висвітлення. Воно має відбуватися згодом і в загальних рисах», – суддя суду Хмельницької області.*
- ” *Так, але якщо висвітлення судових процесів корелює з питаннями безпеки, зумовленими воєнним станом, питаннями військової таємниці тощо», – представник(-ця) апарату суду Вінницької області.*

Під час консультацій із правниками(-цями), правозахисниками(-цями) всі зазначили, що наразі є доречним привернення уваги суспільства до судових справ пов'язаних із війною. Деякі учасники(-ці) вказували на важливість насамперед висвітлювати воєнні злочини, оскільки до цієї теми є суспільний інтерес, тож людям важливо відчувати правосуддя та справедливість, що воєнні злочинці будуть покарані. Правникам(-цям) також важливо висвітлення справ, спричинених наслідками війни, різних форм судочинства для порівняння судової практики.

Питання щодо висвітлення справ, де обвинувачуються представники(-ці) ЗСУ, спричинило певну дискусію. З одного боку медійники та правники зауважили, що це може використати загарбник для підживлення власної пропаганди, але з іншого боку вказували, що РФ може для цього використати будь-яку інформацію. На думку респондентів(-ок), висвітлювати варто, проте виважено.

Представники(-ці) медіа також зазначили, що нині дуже актуальна категорія справ, що висвітлює відшкодування за втрачене майно та порушення інших прав. Висвітлення має нести правопросвітницький характер, якщо справа аналізується в публікації як приклад алгоритму відновлення порушених прав.

Під час обговорення з правниками(-цями), правозахисниками(-цями) ми також запитали, який вплив матиме, на їхню думку, привернення уваги до справ, пов'язаних із війною. Так, 80% зазначили про позитивний вплив, а 20% – нейтральний. Під час обговорення учасниці й учасники зазначали, що відповіді надавались крізь призму впливу на справу, а не на суспільство загалом. У цьому випадку висвітлення справи, зокрема у медіа, часто стає запорукою того, що процесуальні норми дотримуватимуться в більшій мірі всіма учасниками(-цями) процесу та судом. Водночас правники наголосили, що також важливим фактором для них є захист прав та інтересів сторін процесу, зокрема потерпілих.

Під час консультативних зустрічей 69% представників(-ць) медіа повідомили, що готові відстежувати й висвітлювати весь судовий процес від початку до його завершення. 62% готові започаткувати постійні рубрики, висвітлюючи судові процеси про війну в медіа, що представляють. Під час обговорення прозвучала теза, що медіа досліджують свої цільові аудиторії, їх запити, тож це впливає на вибір тематики, яку вони висвітлюють. Наприклад, аудиторію «ВВС Україна» цікавлять людські історії, тобто це не історія судового процесу з точки зору процесуальних аспектів, а з точки зору долі певної людини, на яку вплинув судовий процес. Як зазначила, представниця цього медіа, її завдання – відстежувати весь судовий процес, проте в матеріалі про нього може бути «одне речення». Звісно, це не применшує важливість інформації про цей процес, а також обсягу роботи, що пов'язаний із його аналізом та подальшим висвітленням.

Навіщо представникам(-цям) судової гілки влади комунікувати про судові справи, пов'язані з війною?

Під час онлайн-опитувань, обговорень із представниками(-цями) судів, медіа, правничої, правозахисної спільнот запропонували надати відповідь на відкрите запитання без варіантів відповідей щодо мети здійснення комунікації судовою гілкою владою судових справ, пов'язаних із війною, зокрема, додатково не акцентуючи на рівні суду чи судових органів або установ.

Об'єднавши відповіді респондентів(-ок) з числа представників(-ць) судів на запитання «Якою може бути мета судової гілки влади у комунікації судових справ, пов'язаних із війною?», ми отримали наступні найбільш часті варіанти відповідей:

- донести інформацію про справи, пов'язані з війною¹¹ – 26 (30% всіх судів, які взяли участь в опитуванні);
- сприяти підвищенню рівня довіри населення, підсиленню авторитету та іміджу судової влади – 21 (24%);
- продемонструвати невідворотність покарання – 16 (18%);
- продемонструвати, що навіть за умов війни здійснюється правосуддя – 12 (14%);
- забезпечити право на відкритість судового процесу, гласність судочинства – 12 (14%);
- превентувати подібні злочини у майбутньому – 7 (8%);
- захист прав та законних інтересів громадян, свідків, потерпілих 4 (5%);
- особливості діяльності суду¹² та розгляду справ в умовах воєнного стану – 3 (3%);
- посилити незалежність судової гілки влади – 3 (3%);
- запобігання дезінформації – 2 (2%);
- забезпечити просвітницьку функцію та роз'яснювати аспекти гуманітарного права та пов'язаних з цією категорією справ законодавства – 2 (2%);
- сприяння захисту права на справедливий суд – 2 (2%).

Респонденти також зазначали про забезпечення доступу до правосуддя, верховенство права та гарантування права знати правду. Не відповіли на це запитання 8 респондентів(-ок) (9%).

Наведемо деякі цитати респондентів(-ок), як надали свої варіанти відповідей.

” Судова гілка влади створює фундамент для функціонування правової держави. Саме тому можливість для населення спостерігати як здійснюється суд у судових справах, пов'язаних із війною, дасть змогу збільшити довіру до судової влади», – представник(-ця) апарату суду Вінницької області.

” Вважаю, що “схематичне” висвітлення суті кримінального правопорушення та призначеного судом покарання зрозумілою для пересічного громадянина мовою, допоможе уникнути вчиненню аналогічних злочинів. Наприклад, розміщення статті про призначене покарання особі, яка ідеалізувала або вихваляла тощо прихильників “ру...кого міра” (глорифікація)», – суддя суду м. Київ.

” Превентивні заходи з недопущення подібних зрадницьких чи колабораційних випадків. Правова освіта населення, зокрема для тих людей, які мріють про “руській мір”», – представник(-ця) апарату суду Рівненської області.

¹¹ Респонденти(-ки) зазначали важливість висвітлення конкретних справ, так і загальних статистичних даних про весь масив справ, що розглядаються в Україні за даною тематикою. Зазначалось про важливість інформування про результати розгляду судових справ.

¹² Загальна інформація або ж, наприклад, інформація про розклад роботи суду.

- ” Важливо надавати інформацію громадянам про справедливе покарання, також прінформувати населення, що російські військові, які здійснювали злочини проти українського народу справді покарані», – представник(-ця) апарату суду Миколаївської області.
- ” Підвищення рівня довіри громадян до суду. Це можливо завдяки оперативному інформуванню громадськості про ці справи, а також роз’яснювальна робота», – представник(-ця) апарату суду Львівської області.
- ” Інформування суспільства про стан правосуддя в умовах війни, формування впевненості в громадян та міжнародної спільноти у невідворотності покарання для винних, а також у неухильному дотриманні судами України норм та правил, що гарантують справедливість судового розгляду», – суддя суду Миколаївської області.
- ” Інформувати про воєнні події, повідомляючи людям правду, адже війна викликає значний суспільний інтерес. Саме тому апріорі й судові процеси, пов’язані з нею, потрібно висвітлювати. Водночас дуже важливо підвищувати довіру людей до суду як інстанції, що допомагає віднайти справедливість і покарати винних у державній зраді, тероризмі, посяганні на територіальну цілісність і недоторканність України тощо. Варто формувати позитивний імідж суду як установи, відкритої до спілкування зі ЗМІ та громадськістю», – представник(-ця) апарату суду Вінницької області.
- ” Співпраця між судом, ЗМІ, громадянами, громадськими організаціями та суспільством. Варто забезпечити прозорість розгляду цієї категорії справ», – представник(-ця) апарату суду Київської області.
- ” Підтримка іміджу судової системи, готовність продовжувати роботу судів», – представник(-ця) апарату суду Одеської області.
- ” Усунення можливих спотворень інформації щодо функціонування судової влади, запобігання поширенню домислів та фейків», – представник(-ця) апарату суду Сумської області.

Так, найбільш повторювана теза – потреба інформувати громадян про справи, пов’язані з війною. Здебільшого респонденти(-ки) не конкретизували ці відповіді, проте в деяких випадках зазначили, що важливо висвітлювати загальну статистику розгляду цих справ, інформувати про результати розгляду, забезпечувати право знати правду.

Ще до повномасштабного вторгнення РФ на територію України правозахисники(-ці) також звертали увагу на важливості висвітлювати інформацію про судові справи, пов’язані зі збройним конфліктом. Так, автори(-ки) звіту «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов’язаних зі збройним конфліктом в Україні» акцентують на ясній і та доступній для населення інформації про перебіг судового процесу, а також рішення за результатами розгляду справи та спроможність правників працювати з цією категорією справ: «Особливо в судових справах, пов’язаних зі збройним конфліктом, важливо не тільки зробити так, щоб усі зацікавлені мали можливість побачити, почути і бути присутніми. Важливо, щоб інформація про хід та рішення судової справи була зрозумілою кожному. Є потреба у поясненнях ходу процесу, рішення суду та його мотивів зрозумілою мовою не лише для правників. Це дозволить уникати неоднозначності сприйняття інформації в ході та за результатами розгляду судової справи, а також зменшуватиме ризик політичних маніпуляцій»¹³.

Інший важливий аспект, який висвітлили учасники(-ці) обговорень у межах поточного дослідження – важливість оприлюднення статистичних даних щодо справ, пов’язаних із війною. Правозахисники(-ці) у вже цитованому звіті «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов’язаних зі збройним конфліктом в Україні» також зазначали про обмежений доступ до статистичних даних: «Для

¹³ Звіт «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов’язаних зі збройним конфліктом в Україні». Стор. 8. Доступ: https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Zvit_MIPL_25-05-20.pdf

забезпечення публічності справ, пов'язаних зі збройним конфліктом, важливою є наявність доступної статистичної інформації про них. Проте у ході дослідження встановлено, що державна статистична звітність не передбачає виокремлення, обліку та аналізу кримінальних проваджень, розслідуваних правоохоронними органами у зв'язку зі збройним конфліктом на території України. Порядок та форми державної статистичної звітності передбачають збір та фіксацію даних тільки за кількістю правопорушень, а не проваджень. Проблемою є й складність пов'язати кількісну інформацію щодо справ або вчинених правопорушень у контексті збройного конфлікту з конкретним органом, що проводить розслідування. Статистична інформація формується лише за регіоном вчинення правопорушення. Крім того, викликають питання й підходи до кваліфікації такої категорії злочинів, що, своєю чергою, теж стає значною перешкодою для ідентифікації та узагальнення інформації про справи, пов'язані зі збройним конфліктом. Так, наприклад, за даними органів прокуратури, в 6 областях України у період 2014-2018 років було зареєстровано 11733 правопорушень, пов'язаних зі збройним конфліктом, з яких по злочинах проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (статті 437, 438 ККУ) - лише 71. Всі ці фактори ускладнюють забезпечення принципу публічності по справах, пов'язаних зі збройним конфліктом»¹⁴.

Після повномасштабного вторгнення РФ було обмежено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень¹⁵, що ускладнювало моніторинг судових справ, пов'язаних із війною. За таких умов особливо важливим є надання офіційної інформації про судові справи, пов'язані з війною, зокрема статистичну.

Ще однією найбільш часто згадуваною думкою в межах поточного дослідження є висвітлення справ, пов'язаних із війною, які підвищуватимуть рівень довіри до судів. Між рівнем довіри до судів і висвітлення справ щодо війни представниками(-цями) судової гілки влади паралельно проводилась і раніше. Відповідно до опитування суддів, проведеного ГО «Вектор прав людини»¹⁶, перед початком повномасштабного вторгнення дев'ять із десяти суддів зазначили, що висвітлення справ, пов'язаних зі збройним конфліктом, впливають на рівень довіри до судової гілки влади. Одна суддя зазначила, що у всіх новинах про подібні справи, з якими вона ознайомилась, «суд був на задньому плані» (Слов'янський міськрайонний суд Донецької області), тобто не акцентувалась увага на роботі суду, а більше йшлося про суть самої справи, обставини злочину, обвинувачених тощо, тож ця інформація, на її думку, не може особливо вплинути на формування думки про суд. Респонденти(-ки) зазначили фактори, що можуть формувати в громадськості негативне сприйняття суду:

- негативна, без належних аргументів критика судів з боку інших державних органів та прокуратури;
- необ'єктивність сторін судового процесу та медіа під час висвітлення подій та одностороннє подання інформації;
- відсутність розуміння представниками(-цями) медіа тонкощів процесуальних особливостей розгляду справ, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні;
- різні погляди суспільства на питання, що вирішуються в суді, тож рішення, які ухвалює суд, а також сприйняття самого суду, можуть бути також різним.

Деякі респонденти(-ки) також зазначили, що останнім часом рівень довіри до судової гілки влади зростає і розгляд справ, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, також цьому сприяють¹⁷.

14 Там само. Сторінка 7.

15 «У ДСА України відновили доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень»/05 квітня 2022 р. Доступ: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1266748/>

16 Див. інформацію у звіті «Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади» / уклад. : Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахкало, Є. Чекар'юв, А. Черноусов, С. Щербань. — Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. — 188 с. — <https://hrvector.org/zviti/22-04-05-fiat-iustitia>

17 Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади / уклад. : Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахкало, Є. Чекар'юв, А. Черноусов, С. Щербань. — Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. — 188 с. — <https://hrvector.org/zviti/22-04-05-fiat-iustitia>

Прокоментуємо також рідко згадувані варіанти відповідей у межах поточного дослідження, наприклад, те, що важливо інформувати громадян про розклад судових засідань, пов'язаних із війною. Насправді, ще до повномасштабного вторгнення правозахисники(-ці) вказували про важливість цієї інформації для здійснення судового моніторингу, роботи медіа. Так, у висновках звіту «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні» автори зазначають: «Найвні проблеми з доступом до інформації про судові засідання. Вони не масштабні, але досить суттєві. Ці проблеми не свідчать про системний зв'язок зі справами, пов'язаними зі збройним конфліктом. Схожа, на нашу думку, картина була б по більшості інших проваджень. Проте саме для таких проваджень вони можуть мати більш несприятливі наслідки. Йдеться про окремі випадки з доступністю інформації на сайтах судів – відсутність такої інформації або розміщення за декілька хвилин до судового засідання. Так, за результатами моніторингу у 13,5% із відвіданих засідань з доступністю інформації завчасно про судові засідання були проблеми. Ще більш проблемним питанням є розміщення інформації про судові засідання в самих будівлях деяких судів (у 70% випадків інформація була доступною, у 30% – ні). Також варто звернути увагу на несвоєчасне інформування про перенесення судових засідань в окремих судах. “Про те, що воно не відбудеться (через відрядження головної судді) стало відомо через 5 хвилин після того, як засідання мало розпочатися”, “Засідання скасували о 8 ранку у той день, коли воно мало відбутися”, – зазначали спостерігачі в рамках проведеного моніторингу. Така ситуація сприяє зниженню зацікавленості та мотивації редакцій медіа та журналістів відвідувати та, як наслідок, висвітлювати судові процеси»¹⁸.

Наведемо також думки щодо інтересів у публічній комунікації судових справ, пов'язаних із війною, 56 представників(-ць) судів, прокуратури, адвокатської спільноти, ЗМІ, громадськості, що висловлені протягом квітня-червня 2021 року під час дискусій та практичних вправ у межах майстерень «Комунікація суспільно важливих справ (на прикладі судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні)»¹⁹. Узагальнено інтереси сторін можуть окреслюватися у такий спосіб.

Працівники суду:

- засвідчити об'єктивність, незаангажованість і переконати суспільство, що суд виніс справедливе, обґрунтоване рішення в розумні строки;
- демонструвати компетентність та відкритий доступ до правосуддя, комунікуючи з усіма сторонами процесу;
- формувати позитивний імідж судової системи та її ствердне сприйняття суспільством;
- підвищувати рівень довіри до судової системи шляхом пояснення власних рішень доступною мовою;
- доносити до громадськості правильну інформацію щодо злочинів збройного конфлікту.

Сторона захисту

- продемонструвати в суді альтернативні лінії, зокрема, як можна розцінювати дії обвинувачуваної особи;
- висвітлити клієнта(-ку) в позитивному ракурсі, зокрема його/її позитивні якості, сформувавши необхідну громадську думку;
- продемонструвати правильність обраної тактики захисту;
- здійснювати вплив на сторону звинувачення та суд для прийняття версії адвоката;

¹⁸ Звіт «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні». Доступ: https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Zvit_MIPL_25-05-20.pdf

¹⁹ Анонс майстерень «Комунікація суспільно важливих справ (на прикладі судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні)». Доступ: <https://hrvector.org/podiyi/21-05-20->

- добиватися об'єктивного висвітлення розгляду справи та уникнення упередженості щодо обвинувачуваної особи;
- продемонструвати більш високу професійну компетентність у баченні обставин та результатів поведінки обвинуваченої особи на противагу аргументам органів прокуратури;
- висвітлити недоліки сторони обвинувачення та судового процесу; довести, що стороною обвинувачення не враховано всі обставини справи та не проведено належне досудове розслідування;
- знайти більшу кількість однодумців для моральної підтримки, зробити собі певну рекламу.

Сторона обвинувачення

- продемонструвати прозорість роботи органів прокуратури як в підготовці справи, так і в самому судовому розгляді (довести, що зібрано достатньо доказів);
- донести позицію держави;
- надати необхідний мінімум інформації, не розголосивши службової інформації; якщо є потреба, варто зробити справу закритою для громадськості;
- підвищувати рівень довіри до органів прокуратури.

ЗМІ

- привернути увагу до конкретної справи;
- знайти цікаву інформацію, яка користуватиметься попитом у цільових аудиторіях;
- бути першими у висвітленні суспільно-резонансних справ або знайти ті аспекти (деталі), які можуть зробити справу резонансною;
- висвітлювати факти в такий спосіб, аби сформувати суспільну думку відповідно до інтересів конкретного ЗМІ;
- зробити сенсацію з тривалого процесу, резюмувати довге засідання або зв'язати до цікавої новини.

Суспільство

- побачити відновлення справедливості, доступ до справедливого судочинства та об'єктивної інформації;
- отримати відчуття залучення до важливих процесів та до державної діяльності;
- пережити зацікавленість до подій, що відбуваються в Україні та намагання всiяко сприяти їхній реалізації;
- задовольнити бажання зрозуміти хто має рацію, а хто є винним; формувати бажання порівняння чи збігається громадська думка з рішенням суду²⁰.

Представники(-ці) медіа під час консультування в межах поточного дослідження висловили різні думки щодо мети судових комунікацій справ, пов'язаних із війною:

- донести інформацію про справи, пов'язані з війною — 46%;
- продемонструвати невідворотність покарання за вчинені злочини та встановлення справедливості — 46%;
- забезпечити право на правду — 15%;

²⁰ Інформація, отримана під час заходів, узагальнена та викладена у Настільний путівник висвітлення справ, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні / О. Мартиненко, Н. Боярський — Київ: ТОВ «Вістка», 2021. — 122 с. Доступ: <https://hrvector.org/assets/files/update-f-final.pdf>

- сатисфакція постраждалих і забезпечення розуміння для них, що судовий процес був справедливим – 15%;
- забезпечення гласності та відкритості судових процесів – 15%;
- досягнення об'єктивної оцінки подій, вчинків окремих людей – 15%;
- демонстрація забезпечення відповідності застосування норм законодавства до обвинувачених – 8%;
- проінформувати про приклади захисту прав людини під час війни, надати певні алгоритми цього захисту – 8%.

Коротко зачитуємо приклади деяких відповідей:

- ” інформувати ЗМІ, інших гілок влади, ГО та громадськості про судові процесі, що стосуються війни»;
- ” повідомляти про приклади захисту прав людини під час війни, надати алгоритм чи підказки для цього захисту, а також задовольнити запит суспільства на справедливість»;
- ” метою обов'язково має бути гласність та відкритість судових процесів»;
- ” постраждалі мають розуміти, що перебіг справи та рішення суду є справедливим»;
- ” висвітлення справедливого покарання за військові злочини, невідворотність покарання за страшні злочини проти цілої нації».

Правники(-ці) та правозахисники(-ці) під час консультування окреслили тези, які висвітлюють ціль комунікації судовою гілкою влади судових справ, пов'язаних із війною:

- забезпечення відчуття справедливості;
- забезпечення довіри до судової гілки влади;
- забезпечення права на правду;
- забезпечення гласності та відкритості судових процесів;
- правопросвітництво;
- забезпечення громадського контролю;
- інформування суспільства про справи, пов'язані з війною.

Як зазначалось у розділі «Чи важливе публічне висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною в Україні?», під час консультацій медійники(-ці), правники(-ці), правозахисники(-ці) зазначили, що насамперед варто висвітлювати воєнні злочини, адже є суспільний інтерес до цієї. Людям важливо відчувати правосуддя та справедливість, що воєнні злочинці будуть покарані.

Важливо висвітлювати й інші категорії справ, зокрема для порівняння судової практики, правопросвітництва та надання «алгоритмів відновлення порушених прав».

Тема висвітлення справ, де обвинувачуються представники(-ці) ЗСУ викликала дискусію, адже на думку учасників(-ць) поточного дослідження, цю інформацію може використати загарбник для підживлення власної пропаганди, проте з іншого боку зазначили, що РФ може для неї використати будь-яку інформацію. Тож висвітлювати цю тему варто, проте виважено.

” Висвітлення цих справ важливе, аби пересвідчитись у їхньому належному розгляді. Це важливо як доказ, що ми є правовою державою, на відмінну від держави-агресора й до відповідальності мають бути притягнуті всі, хто вчинив кримінально каране діяння», – зазначає адвокатка, правозахисниця, учасниця консультаційної зустрічі.

Правники(-ці), правозахисники(-ці) зазначили, що висвітлення справ, пов’язаних із війною, зокрема у медіа, як і інших судових процесів, часто стає запорукою того, що процесуальні норми будуть дотримуватись більшою мірою усіма учасниками(-цями) процесу та судом. Водночас правники(-ці), правозахисники(-ці) наголосили, що важливим фактором для них є також захист прав та інтересів сторін процесу, зокрема потерпілих.

Відповідно до Керівництва щодо комунікації зі ЗМІ та громадськістю для судів і органів прокуратури (ухвалено на 31-му пленарному засіданні СЕПЕЖ. Страсбург, 3 та 4 грудня 2018 року)²¹, метою судової комунікації є:

- інформувати про конкретну діяльність системи правосуддя, а також в окремих випадках (провадженнях);
- стверджувати роль справедливості в суспільстві;
- підтвердити незалежність судових інститутів, зокрема, якщо в певних ситуаціях це ставиться під сумнів;
- заохочувати повагу до судових установ і їхніх представників;
- зміцнити або відновити довіру громадян до судових інститутів;
- займати публічну позицію з питань, що становлять інтерес для правосуддя і суспільства, якщо це виправдано обставинами;
- поліпшити розуміння законів громадськістю;
- зміцнити імідж правосуддя.

²¹ Керівництво щодо комунікації із ЗМІ та громадськістю для судів і органів прокуратури. Ухвалено на 31-му пленарному засіданні СЕПЕЖ. Страсбург, 3 та 4 грудня 2018 року. Guide on communication with the media and the public for courts and prosecution authorities. As adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ. Strasbourg, 3 and 4 December 2018. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2018-15-en-communication-manual-with-media/16809025fe>

Де має висвітлюватись інформація про судові процеси, пов'язані з війною в Україні?

Під час онлайн-опитування представникам(-цям) судів запропонували обрати кілька варіантів відповідей або описати свій варіант на питання «Де має висвітлюватись інформація про судові процеси, пов'язані з війною в Україні?» для визначення на їх думку головного актору та найбільш доречного каналу комунікації для висвітлення справ, пов'язаних із війною.

Більшість представників(-ць) судів зазначили, що інформація про ці види справ насамперед мають висвітлюватись на інформаційних каналах судів. До того ж за офіційний сайт суду проголосували більше респондентів(-ок) – 84% опитаних судів. За створення та введення сторінки суду в соціальних мережах – 59%. Прикметно, що ЗМІ як джерело інформації про судові справи, пов'язані з війною, посідає друге місце (61% всіх судів, які взяли участь в опитуванні).

Де має висвітлюватись інформація про судові процеси, пов'язані з війною в Україні?

- сайти судів – 74 (84% всіх судів, які взяли участь в опитуванні);
- ЗМІ – 54 (61%);
- на сторінках судів у соціальних мережах – 52 (59%);
- сайти судових органів – 51 (58%);
- на сторінках судових органів у соціальних мережах – 35 (40%);
- сайти прокуратури – 23 (26%);
- на сторінках прокуратури у соціальних мережах – 19 (22%);
- на сторінках СБУ у соціальних мережах – 17 (19%);
- сайти СБУ – 6 (7%);
- ні, інформація про судові процеси щодо війни не має висвітлюватись під час воєнного стану – 5 (6%);
- ні, інформація про судові процеси щодо війни не має висвітлюватись – 1 (1%);
- свої варіанти відповідей надала 1 людина (1%) респондент(-ка).

Результати голосування судів пояснюються й результатами попередніх досліджень, зокрема медіавідкритості судів України. Якщо всі суди зобов'язані вести вебсторінку суду на порталі «Судова влада України», то щодо соціальних мереж такої вимоги немає. Не всі суди ведуть сторінки у соціальних мережах та вважають це за доцільне. Разом з тим є суди де комунікаційна робота вже налагоджена у соціальних мережах або ж є бажання навчитися роботі у них. Є й різні особливості роботи з медіа.

Відповідно до даних загальноукраїнського опитування судів 2020 року «Медіавідкритість судів України. Результати всеукраїнського опитування працівників і працівниць судів України, 2020 рік»²², як і в попередніх роках, сайти судів є основним каналом публічної комунікації судів. Варто зазначити, що присутність судів у соціальних мережах щороку збільшується.

У 2020 році суди були присутні в соціальних мережах, як-от:

- Facebook – 164 судів (72% опитаних судів): ВС, ВАКС, місцеві – 134; апеляційні – 28;
- YouTube – 26 судів (11%): ВС, ВАКС, апеляційні – 10, місцеві – 14;
- Instagram – 15 (7%): ВС, апеляційні – 4, місцеві – 10;
- Telegram – 14 (6%): ВС, ВАКС, апеляційні – 4, місцеві – 8;
- Twitter – 7 (3%): ВС, ВАКС, апеляційні – 4, місцеві – 1.

²² Медіавідкритість судів України. Результати всеукраїнського опитування працівників і працівниць судів України, 2020 рік / В. Рибак, Н. Боярський; за ред. Давліканової О. – Київ: ГО «Вектор прав людини», Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, 2021 – 152 с. Доступ: <https://hrvector.org/zviti/21-12-06-2020>

Усього в соціальних мережах присутні 164 судів, що становить 72% опитаних судів (ВС, ВАКС, місцеві – 134, апеляційні – 28). Усі присутні в Facebook, а 39 судів (17% опитаних судів) – у більшій кількості соціальних мереж. У всіх перелічених соціальних мережах судів присутній тільки Верховний Суд. Усі суди першої ланки (65 суди, що становить 28% опитаних судів), відсутні в соціальних мережах (у перелічених та інших).

Варто зазначити, що в звичних умовах середні показники активності в публікуванні новинних дописів на сайті чи на сторінках у соціальних мережах у судів – до 15 на місяць. Це проілюстровано у згаданому дослідженні щодо соціальних мереж: «У 97 судах зі 164 судів, що присутні у Facebook [з опитаних протягом проведення дослідження – прим. авт.], волонтери ГО «Вектор прав людини» перевірили як наповнювались сторінки судів у цій соціальній мережі протягом одного місяця (листопада) у 2020 році. У 21 випадку публікації зовсім не публікувались. Середнє значення кількості публікацій на одній сторінці, де вони наявні та їх вдалось порахувати – 14 новин на місяць. Найбільше публікацій у листопаді 2020 року опубліковано на сторінці Верховного Суду (114 публікацій), по одній публікації опублікували 9 судів, з них всі місцеві суди».

Варто зазначити про активність публікацій у розділі «Новини» на сайтах судів. Так, дослідження демонструє: «Усього 199 місцевих суди, що взяли участь у дослідженні, у 2020 році опублікували 24 654 тис. новини на вебпорталі «Судова влада України». Отже, в середньому один місцевий суд публікує 124 новини на рік, тобто коефіцієнт продуктивності середньостатистичного місцевого суду становить 0,5 новин упродовж одного робочого дня. <...> Усього 28 апеляційних суди, що взяли участь у дослідженні, у 2020 році опублікували 4 322 тис. новини на вебпорталі «Судова влада України», тобто в середньому один апеляційний суд публікує 154 новини на рік. Коефіцієнт продуктивності середньостатистичного апеляційного суду становить 0,6 новин упродовж одного робочого дня».

До того ж додаткового аналізу потребує зміст публікацій. Так, інформація на сайті та на сторінках судів у Facebook (як найбільш популярної серед судової влади мережі) часто дублюється: «Майже рівномірно суди публікують перепости з сайту (які можна ідентифікувати) та окремо створений контент для Facebook (щонайменше без прямого посилання на сайт суду)».

Однією з особливостей роботи зі сайтом та соціальними мережами в судах є питання погодження контенту та нормативного регулювання ведення цих комунікаційних платформ. Так, в опитуванні щодо медіа відкритості судів України у 2020 році 54,1% судів вказали, що наповнення сайту суду врегульовують певні документи. Щодо соціальних мереж цей показник значно менший: лише 20% опитаних судів зазначили, що документально врегульовують діяльність у соціальних мережах. Ця картина аналогічна для декількох попередніх років.

Зазвичай увесь матеріал, що публікують суди, проходить одне чи декілька погоджень, тож відповідальна особа рідко самостійно ухвалює рішення щодо контенту. Щодо соціальних мереж – у 21% опитаних судів відповідальна особа самостійно ухвалює рішення щодо контенту, а щодо публікацій на сайтах судів – 4% опитаних судів.²³

Важливо зазначити, що до 24 лютого 2022 року українці рідко використовували сайти судів для пошуку новин. Так, проведене ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» опитування громадської думки в межах проекту ГО «Вектор прав людини» та партнерами наприкінці 2021 року²⁴ продемонструвало, що більшість опитаних громадян(-ок) не відвідували сайти державних органів протягом останніх трьох років (82,5%). Найбільш відвідуваними державними сайтами є сайт судової влади України (6,8%). За останні три роки сайт Національної поліції України відвідали 6,7% респондентів(-ок), сайт Міністерства внутрішніх справ

²³ Там само.

²⁴ Проект «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади», що реалізується у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки уряду Королівства Нідерландів. – <https://hrvector.org/proekti>

України — 4,6%, сайт Служби безпеки України — 3,8%, сайт якогось конкретного суду — 2,2%, сайт прокуратури — 2%, сайт Державного бюро розслідувань — 1,6%, сайт якогось конкретного управління поліції — 1,3%²⁵.

Водночас повномасштабне вторгнення РФ на територію України, очевидно, змінило цифрову поведінку українців(-ок), зокрема у питаннях пошуку та фільтруванні інформації. Це питання потребує додаткового дослідження, враховуючи динаміку, адже зі змінами фази війни це також може змінюватись. Наприклад, у перші місяці після повномасштабного вторгнення РФ велику увагу на рівні державних органів, громадських об'єднань, медіа в Україні приділяли боротьбі з фейками, закликаючи громадян(-ок) використовувати сайти державних органів для перевірки інформації, перевіряти чи справді сторінки у різних соціальних мережах ведуться державними органами, установами²⁶.

Загальнонаціональне телефонне опитування «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України», проведене Київським міжнародним інститутом соціології 2 – 9 серпня 2022 року продемонструвало, відповідаючи на запитання «Звідки ви отримуєте інформацію про політику та поточні події?», у травні 2022 64% респондентів(-ок) проголосували за соціальні медіа та месенджери – 64%, за телебачення – 61%, веб-сайти – 39%. А у грудні 2021 за соціальні медіа та месенджери – 44%, телебачення – 75%²⁷. Тому варто приділити увагу соціальним мережам, щоб сповістити важливу інформацію зокрема й про судові справи, пов'язані з війною.

Під час консультування з медіа в межах поточного дослідження 62% учасників(-ць) повідомили, що після 24 лютого 2022 року для них змінились способи отримання інформації про судові справи. Журналісти(-ки) зазначили, що вони наразі бачать значне скорочення інформування про майбутні судові засідання. Для повноцінного висвітлення перебігу справи їм важливо ознайомитися з розкладом судових засідань на сайтах судів та анонсами щодо майбутніх судових засідань, пов'язаних із війною. Проте нині цю інформацію отримати стало в рази складніше. Варто зазначити, що для медіа важливо отримати анонси про справи, не лише релізів про судові засідання, щоб мати змогу відвідати його та якісно підготувати майбутній матеріал. Під час обговорення зазначалося, що важливо інформувати населення про перенесення судових засідань.

На запитання «Як вам зручніше отримувати інформацію від судової гілки влади?» представники(-ці) медіа відповіли:

- сайти судової гілки влади — 77%;
- Email-розсилки — 62%;
- трансляції судових засідань технічними засобами судів — 54%;
- власні заходи судової гілки влади (пресконференції тощо) — 46%;
- Telegram-канали судової влади — 38%;
- особисті дзвінки — 38%;
- Facebook-сторінки судової влади — 23%;
- персональні зустрічі — 15%.

25 Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади / уклад. : Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахало, Є. Чекар'юв, А. Черноусов, С. Щербань. — Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. — 188 с. — <https://hrvector.org/zviti/22-04-05-fiat-iustitia>

26 «Щоб уникнути фейків, користуємось офіційними джерелами»/ Урядовий портал. Доступ: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchob-uniknuti-fejkiv-koristuyemos-oficijnimi-dzherelami>
«Як захистити дітей від дезінформації в мережі: навчити відрізняти фейки і правду»/ Профспілка працівників освіти і науки України. Доступ: <https://pon.org.ua/novyny/9665-yak-zakhystyty-ditei-vid-dezinformacii-v-merezhi-navchyty-vidrizniaty-feiky-i-pravdu.html>

«Яким джерелам інформації довіряти під час війни та як розпізнавати фейки»/ Vsim.ua. Доступ: <https://vsim.ua/«Офіційні канали МОЗ України»/ ДУ «Дніпропетровський ОЦКПХ МОЗ». Доступ: http://www.dolc.dp.ua/wpress/?p=7864>

27 Загальнонаціональне телефонне опитування «МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ», проведене Київським міжнародним інститутом соціології 2 – 9 серпня 2022 року. Режим доступу: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220920_o/August%202022_wartime%20survey%20Public%20fin%20UKR.pdf

Представники(-ці) правничої, правозахисної спільнот під час консультативних зустрічей на запитання «Як вам зручніше отримувати інформацію від судової гілки влади?» відповіли:

- власні заходи судової гілки влади (пресконференції тощо) – 100%;
- трансляції судових засідань технічними засобами судів – 80%;
- сайти судової гілки влади – 80%;
- Facebook сторінки судової влади – 80%;
- Email-розсилки – 40%;
- Telegram-канали судової влади – 40%;
- особисті дзвінки – 20%;
- персональні зустрічі – 20%.

60% представників(-ць) правничої спільноти повідомили, що окрім справ у яких вони беруть участь, вони також відстежують інформацію про інші судові процеси щодо війни.

Варто застерегти щодо показників зручності отримання інформації від судової гілки влади для медійників(-ць), правників(-ць), правозахисників(-ць), адже у цьому дослідженні не досліджувалось питання обізнаності цих спільнот з усіма каналами комунікації, які може запропонувати судова влада. Якість ведення сайтів судів та сторінок у Facebook частково досліджувалось під час щорічних досліджень медіавідкритості судів. Вони свідчать, що наявно багато точок для зросту як щодо підготовки матеріалів, частоти їх публікацій, а відповідно й актуальності інформації, просування сторінок у соціальній мережі тощо²⁸.

28 Див. детальніше в звітах за результатами дослідження медіавідкритості України: <https://hrvector.org/zviti/>

Які ключові аудиторії комунікації судової гілки влади в справах, пов'язаних із війною?

У межах онлайн-опитування представників(-ць) судів ми поцікавились, які ключові аудиторії комунікації судової гілки влади в справах, пов'язаних із війною²⁹. Респондентам(-кам) запропонували обрати один чи декілька варіантів із запропонованих або вказати власний варіант [ніхто не вказав – прим. авт.]. Відповіді розділились у такий спосіб:

- 1) українське суспільство – 88 судів (100% судів від опитаних);
- 2) ЗМІ – 61 суд (69,3% судів від опитаних);
- 3) населення тимчасово окупованих територій – 42 суди (47,7% судів від опитаних);
- 4) іноземні медіа та НУО – 35 судів (39,8% судів від опитаних);
- 5) міжнародні організації – 34 суди (38,6% судів від опитаних);
- 6) населення інших країн – 33 суди (37,5% судів від опитаних);
- 7) суди – 24 суди (27,3% судів від опитаних);
- 8) експертне середовище – 15 судів (17% судів від опитаних);
- 9) слідчі органи – 14 судів (15,9% судів від опитаних);
- 10) офіс Президента, Кабінет Міністрів, Верховна Рада, ЦОБВ – 11 судів (12,5% судів від опитаних);
- 11) неурядові організації – 8 суди (9,1% судів від опитаних).

Найчастіше суди обирають три або чотири цільові аудиторії. Найбільш часто поєднана комбінація трьох аудиторій: українське суспільство, Офіс Президента, Кабінет Міністрів, Верховна Рада та ЦОБВ. Найбільш часто поєднана комбінація чотирьох аудиторій: українське суспільство, Офіс Президента, Кабінет Міністрів, Верховна Рада, ЦОБВ та ЗМІ.

²⁹ Про важливість визначення ключових аудиторій та комунікацію з ними див. посібник "Як налагодити діалог суду та громади?" / Анастасія Розлуцька та Валерія Рибак. Доступ: <http://hrvector.org/publikacziyi/19-04-11-press>

Яку думку / інформацію щодо судового розгляду найбільш важливо донести?

Аналізуючи відповіді на це запитання з онлайнного опитування представників(-ць) судів, ми згрупували їх, виокремивши умовно два ключові повідомлення (меседжі) та два типи інформації.

Ключові повідомлення — точні, орієнтовані на цінності цільової аудиторії, повідомлення, що викликать у них резонанс і позитивну реакцію. Їх може бути декілька в залежності від того, наскільки різниться ваша цільова аудиторія³⁰.

Ключові повідомлення:

- 1) Україна навіть в умовах війни здатна забезпечити належне здійснення правосуддя;
- 2) відповідальність за злочини, зокрема пов'язані з війною, невідворотна.

Інформація, яку важливо донести:

- 1) перебіг розгляду судової справи;
- 2) особливості судочинства під час воєнного стану.

У таблиці 1 наведено відповіді респондентів(-ок), що згруповані навколо відповідних ключових повідомлень та типів інформації.

Таблиця 1. Згруповані відповіді учасників(-ць) опитування представників(-ць) судів

Ключове повідомлення 1:	Приклади відповідей респондентів(-ок) — 23 відповіді
Україна навіть в умовах війни здатна забезпечити належне здійснення правосуддя	Варто донести, що кожна справа пов'язана з війною розглядається і розглядатиметься судом у законному порядку, з винесенням справедливого рішення. Кожен потерпілий може звернутися за захистом своїх порушених прав, а кожен винний отримає своє покарання.
	Україна навіть в умовах війни здатна забезпечити належне здійснення правосуддя
	Суд працює і, попри воєнний стан, бореться за істину й справедливість, захищає права і свободи держави та громадянина. Судові засідання відбуваються гласно та відкрито, якщо їхнього закриття не вимагає закон. Ми інформуємо, щоб людство знало правду. Саме тому варто довіряти лише офіційній інформації
	Надзвичайно важливо забезпечити гласність судових процесів, пов'язаних із війною РФ проти України, щоб продемонструвати якість здійснення судочинства та невідворотність покарання
	Навіть у воєнний час демократичне суспільство забезпечує справедливий судовий розгляд, а не вдається до показових розправ
	Україна — це демократична країна, що забезпечує право на справедливий суд
	Усі вироки варто виносити згідно зі законами. Варто зазначити, що позаяк мораторій на виконання смертних вироків чинний, максимальне покарання — це довічне ув'язнення. Жодних страт, адже діють міжнародні норми, тож навіть найбільших військових злочинців ми засудувати до страти не можемо
	Громадянам потрібно донести інформацію, що умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями
	Неухильне дотримання законності та відновлення справедливості судовими розглядами

³⁰ Як налагодити діалог суду та громади? / Анастасія Розлуцька та Валерія Рибак. Доступ: <http://hrvector.org/publikacziyi/19-04-11-press>

<p>Ключове повідомлення 1:</p> <p>Україна навіть в умовах війни здатна забезпечити належне здійснення правосуддя</p>	Дотримання національного законодавства і міжнародних стандартів справедливого правосуддя
	Дотримання принципів судочинства
	Об'єктивність розгляду справи
	Надзвичайно важливо забезпечити гласність судових процесів, пов'язаних із війною РФ проти України, аби засвідчити якість здійснення судочинства та невідворотність покарання
	Судова гілка влади працює, здійснює правосуддя неупереджено та з чітким дотриманням чинного законодавства
	Українське законодавство гарантує, що людина, яка вчинила злочин, має отримати справедливе покарання. Справедливість у кримінальному законі полягає насамперед у поновленні порушених прав потерпілого та невідворотності адекватного покарання особи, вину якої доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду
	Правосуддя здійснюється навіть в умовах воєнного стану і будь-який злочин, вчинений проти держави буде розслідувано, а винні отримають справедливе покарання
	Важливо донести, що кожна особа під час війни має право звернутись до суду за захистом своїх порушених прав, свобод чи законних інтересів
	Відкритість судового процесу та справедливість ухваленого судового рішення
	За особливо тяжкі воєнні злочини проти громадян України та нашої держави має бути справедливе покарання для злочинців
	Донести те, що кожна людина має право на справедливе судочинство, справедливі рішення, адже судові рішення є основним критерієм якості правосуддя
	Забезпечення справедливого вироку
	Переконати громадськість у тому, що судова система працює справедливо та ефективно
	Думку, що суди продовжують здійснювати правосуддя в умовах воєнного стану
<p>Ключове повідомлення 2:</p> <p>відповідальність за злочини, зокрема пов'язані з війною, невідворотна</p>	<p>Приклади відповідей респондентів(-ок) – 19 відповідей</p> <p>Невідворотність покарання за воєнні злочини</p> <p>невідворотність призначення покарання</p> <p>невідворотність покарання</p> <p>Військові та воєнні злочини не залишаються безкарними</p> <p>Важливо донести до суспільства, що винні будуть покарані</p> <p>невідворотності покарання</p> <p>Злочини які були скоєні агресором та те що кожен причетний понесе відповідальність у межах закону</p> <p>інформацію про невідворотність покарання для військових злочинців</p> <p>Невідворотність справедливого покарання</p> <p>Жоден злочинець не залишиться без законного покарання</p> <p>Невідворотність покарання</p> <p>Усі понесуть покарання. Хто кликав війну, хто підтримує війну і той хто прийшов нас вбивати і знищувати все навколо</p> <p>уважаю, важливо донести, що покарання за злочини невідворотне, кожен злочинець відповідатиме перед Законом</p> <p>неминучість притягнення до суворої відповідальності винних у міжнародних злочинах</p> <p>Усі воєнні злочинці будуть покарані.</p> <p>Покарання за зраду рідної країни неминуче</p> <p>Важливо донести людям про принцип невідворотності відповідальності за воєнні злочини, а також про розгляд цих спра та інших справ, що становлять суспільний інтерес</p> <p>Найбільш важливо донести думку про покарання винних осіб і про професійність і фаховість органів влади. Так, ця думка транслюється більшістю ЗМІ, правоохоронних органів та судів.</p> <p>Думку, що жодна особа не залишиться непокараною за вчинені злочини проти українського суспільства</p>
	Найбільш важливо інформувати про результати судового розгляду, демонструє якість здійснення судочинства та доводить про невідворотність покарання

Інформація 1: перебіг розгляду судової справи	Приклади відповідей респондентів(-ок) — 25 відповідей
	Інформацію про результати розгляду
	Остаточне рішення
	Предмет судового розгляду, резолютивна частина
	Щодо обставин справи і прийнятого рішення
	Фактичні обставини справи, розгляд справи по суті та наслідки (рішення по справі)
	Результат здійснення правосуддя
	Про наявність самого розгляду, без оцінок і суджень з цього приводу
	Вимоги позову та результат вирішення справи
	Фабулу та результат розгляду
	Результати судового розгляду
	Результати розгляду справ
	Злочин та покарання, яке має понести обвинувачений
	Особу злочинця, характер скоєння злочину та призначене покарання
	Рішення щодо винесення справедливого вироку, покарання військового злочинця
	Інформацію про скоєні злочини і відповідальність за них
	Людей завжди цікавить результат розгляду справи [проти основ національної безпеки та територіальній цілісності], тому важливим є інформування про результати розгляду цієї категорії справ
	Інформацію, щодо прийняття кінцевого рішення по справі
	Рішення суду
	Результат розгляду справ
	Інформація щодо перебування справ даної категорії [щодо війни] в провадженні суду
Інформація щодо застосування запобіжних заходів або заходів забезпечення кримінального провадження щодо обвинуваченого	
Сповідання про розгляд справ, висвітлення перебігу розгляду та призначеного покарання	
Фіксування та висвітлення воєнних злочинів РФ, злочини колаборантів	
Встановлення фактів здійснення злочинів, пов'язаних із війною	
Найважливіше доступно донести правову позицію суду та чітко окреслити законодавчі норми, що регулюють спірне питання	
Інформація 1: особливості судочинства під час воєнного стану	Приклади відповідей респондентів(-ок) — 8 відповідей
	Закони, пов'язані з війною
	Відповідальність за порушення законодавства під час воєнного стану
	Особливість судового процесу в цих категоріях справ та призначення покарання щодо вчиненого правопорушення
	Поінформованість суспільства про відповідальність
	Воєнний стан — важкий стан для країни, а злочини, скоєнні в цей час мають особливий характер
	Інформація про здійснення судами правосуддя в умовах воєнного часу
	Думка, що громадяни України в умовах воєнного стану мають бути більш «свідомішими» та відповідальнішими у своїх діях та висловлюваннях щодо воєнної ситуації
Інформація щодо процесуальних строків у період воєнного стану	

Прикметно, що респонденти(-ки) опитування судів помічали донесення як з боку медіа, так і на сайтах судів, органів досудового розслідування та прокуратури вказаної вище думки/інформації, 36 судів (40,9% від опитаних). Вказали, що не помічали цього — 20 судів (22,7% від опитаних). Решта судів залишили не надали відповіді на відповідне запитання чи вказали, що важко відповісти.

Під час консультування з правниками та правозахисниками сформовано ключові повідомлення. На їхню думку, вони мали б транслюватися судовою гілкою влади:

- у справах щодо війни немає місцю вибірковому правосуддю;
- суд встановлює правду про перебіг війни;
- рішення суду справедливе та виважене;
- попри війну правосуддя здійснюється.

Чи варто використовувати трансляції судових засідань технічними засобами суду в справах, пов'язаних із війною (за умови відкритого судового розгляду)?

Наразі YouTube-канал «Судова влада України» налічує понад шість тисяч підписників. Перша трансляція на каналі набрала 830 переглядів³¹, проте згодом більше людей почали стежити за перебігом подій, так, наприклад, засідання від 28.11.2016 у справі про «Вбивства людей 20.02.2014 під час Євромайдану»³², має 145 505 переглядів³³. Спочатку тільки суди м. Київ транслювали судові процеси, але завдяки значним зусиллям ГО «Вектор прав людини» у співпраці з Радою суддів України у впровадженні навчальних програм для пресслужб судів, де судовим трансляціям як механізму захист права на відкриті слухання приділялась значна увага, підготовці посібників, публікацій, різноманітних матеріалів, проведенню адвокаційних дій, значному запиту від ЗМІ, громадських організацій та української громади судові трансляції поширились на всі регіони України.

Згідно з інформацією наданої державним підприємством «Інформаційні судові системи» (див. Додаток 1) кількість опублікованих відео судових засідань протягом 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube-каналі «Судова влада України» становить – 689. Кількість опублікованих відео судових засідань помісячно протягом 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube-каналі «Судова влада України» становить:

- січень – 188;
- лютий – 214;
- березень – 4;
- квітень – 12;
- травень – 84;
- червень – 94;
- липень – 93.

69 судів, що проводили трансляції судових засідань протягом 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube-каналі «Судова влада України».

115 судових справ, засідання у яких транслювалися протягом 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube-каналі «Судова влада України».

Підприємство не здійснює облік судових справ, пов'язаних із війною до 2022 року та після 24 лютого, засідання у яких транслювалися на YouTube-каналі «Судова влада України».

Загальна кількість переглядів відео на каналі наразі становить 1 741 748 переглядів.

Трансляції судових засідань в інтернеті є потужним механізмом забезпечення гласності та громадського контролю за забезпеченням права на справедливий суд. Він не тільки дає можливість громадянам спостерігати за тим як здійснюється судочинство та збільшує довіру суспільства до судової влади, а й дає змогу зберігати записи судових засідань у відкритому доступі. Наразі YouTube-канал «Судова влада України» вже став публічним архівом записів суспільно важливих та резонансних слухань. Будь-які журналісти, активісти або вільні слухачі мають можливість ознайомитись із перебігом засідань, а правознавці, викладачі та студенти – використовувати матеріал під час навчання чи вдосконалення власних навичок. Можна сміливо сказати, що в такий спосіб ми не просто творимо свою історію, а й зберігаємо інформацію в первозданному вигляді для наступних поколінь. Однією з важливих функцій механізму трансляцій судових

31 Засідання від 06.07.2015 у справі про «Вбивства 39 людей 20.02.2014 під час Євромайдану». Доступ: <https://youtu.be/u8bunhx6V4c>

32 Засідання від 28.11.2016 у справі про «Вбивства людей 20.02.2014 під час Євромайдану». Доступ: youtu.be/py24i4dzXOM

33 Кількість переглядів наведено станом на 14 вересня 2022 року

засідань технічними засобами судів є також запобігання перекручування фактів та поширення фейкової інформації.

У судових справах, що транслювались з 2015 року, є також пов'язані зі збройним конфліктом. Першою такою справою була за обвинуваченням військовослужбовців збройних сил РФ Александрова О.А. та Єрофеева Є.В., де трансляцію ініціював суд³⁴.

Першою трансляцією судової справи щодо воєнного злочину після 24 лютого 2022 року стала справа №760/5257/22 у кримінальному провадженні за обвинуваченням Шишимаріна Вадима Євгенійовича за ч. 2 ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни). Лише на YouTube-каналі станом на 25 травня 2022 року відеозаписи чотирьох засідань, що відбулися по справі Шишимаріна, набрали понад вісім з половиною тисяч переглядів³⁵. Нині відбуваються трансляції й по інших справах, пов'язаними з війною, які розпочалися до 24 лютого 2022 року та після нього.

Згідно з результатами опитування громадської думки проведеного ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» у межах проекту ГО «Вектор прав людини» «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади»³⁶, 1,3% всіх учасників(-ць) процесу.

Деякі опитані вказали, що основним джерелом отримання новин є судові трансляції технічними засобами суду³⁷.

Відповідно до онлайн опитування представників(-ць) судів, 23 суди (26,1% від опитаних), не вважають доречним використання трансляцій судових засідань технічними засобами суду (на порталі «Судова влада України» та YouTube) у справах, пов'язаних із війною (за умови, що це відкритий судовий розгляд). Доречним вважають 58 судів (65,9% від опитаних). Ще сім представників(-ць) судів зазначили власні варіанти відповідей, зокрема:

- «за умови отримання згоди від предмета спору та справи, що розглядається»;
- «не завжди»;
- «не може відповісти»;
- «судом не розглядається вищевказана категорія справ»;
- «після війни, усі засідання у резонансних злочинах мають транслюватися онлайн»;
- «це питання слід вирішувати в кожному провадженні окремо, враховуючи всі ризики для потерпілої сторони».

34 Засідання від 25.11.2015 по справі №752/15787/15-к відносно Александрова О.А. та Єрофеева Є.В. YouTube-канал «Судова влада України». Доступ: <https://youtu.be/-CNkpPZoP4k>

35 Засідання від 18.05.2022 по справі №760/5257/22 по обвинуваченню Шишимаріна В.Є. Доступ: <https://youtu.be/DbWR-S6haWs>

Засідання від 19.05.2022 по справі №760/5257/22 по обвинуваченню Шишимаріна В.Є. Доступ: https://youtu.be/fiHM_Aa7xEQ

Засідання від 20.05.2022 по справі №760/5257/22 за обвинуваченням Шишимаріна В.Є. Доступ: <https://youtu.be/wtKN3gbhToM>

Засідання від 23.05.2022 по справі №760/5257/22 за обвинуваченням Шишимаріна В.Є. Доступ: <https://youtu.be/Y8uultN5ni>

36 Проект реалізовано у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки уряду Королівства Нідерландів

37 Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади / уклад. : Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахало, Є. Чекар'юв, А. Черноусов, С. Щербань. – Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. – 188 с.

Які виникають складнощі під час здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною?

Питання щодо складнощів під час здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною, поставили представникам(-цям) судів. Під час онлайн-опитування респондентам(-кам) їм запропонували відповісти на відкрите запитання без варіантів відповідей «На вашу думку, які виникають складнощі під час здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною?». Не відповіли (відсутня відповідь, важко відповісти, відсутність справ) – 31 суд (35% від всіх опитаних судів). Про відсутність складнощів повідомили 7 судів (8%).

Узагальнивши дані про описані складнощі в процесі здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною, ми отримали відповіді:

- забезпечення явки усіх учасників судового процесу в судове засідання – 18 (20%);
- безпека учасників процесу та працівників суду – 7 (8%);
- не напрацьована судова практика – 6 (7%);
- доказування (збір та подання доказової бази) встановлення осіб обвинувачених – 5 (6%);
- прогалини в законодавстві – 5 (6%);
- брак досвіду – 4 (5%) (відповідь надали 1 суддя, 1 секретар судового засідання, 1 керівник апарату, 1 консультант суду);
- особиста емоційність щодо цієї категорії справ – 4 (5%);
- допит свідків та потерпілих, зокрема щодо складнощів у емоційному навантаженні на них – 3 (3%);
- тиск на суд із метою швидкого ухвалення вироку та притягнення винних до відповідальності – 3 (3%);
- правова необізнаність ЗМІ та громадськості – 3 (3%);
- технічні умови: відсутність інтернету, приміщень достатнього розміру, технічні проблеми пов'язані з бойовими діями³⁸ – 2 (2%);
- відсутність спеціалізованих судів – 2 (2%) (відповідь надали суддя і консультант суду).

З-поміж проблем респонденти(-ки) також зазначили:

- недостатня інформаційна гігієна;
- не дотримання презумпції невинуватості;
- складнощі у виконанні вироків;
- закриті судові засідання;
- заочне засудження військових РФ;
- зловживання процесуальними правами учасниками(-цями) судових процесів;
- страх суддів, оскільки їхні рідні перебувають на окупованих територіях;
- не сприйняття рішення суду суспільством унаслідок недовіри;
- неякісна робота СБУ, прокуратури, слідства.

Цікавим є зріз відповідей, що окреслили судді (наводимо їх у довільному порядку):

- складнощі у кваліфікації злочинів;
- нестача досвіду та спеціальних знань;

³⁸ Жидачівський районний суд Львівської області та Краснопільський районний суд Сумської області.

- недостатня судова практика;
- емоційне навантаження та складнощі;
- неявка учасників;
- правова необізнаність суспільства;
- прогалини в законодавстві;
- неякісна робота слідчих;
- відсутність спеціалізованих судів.

Варто зазначити, що більшість проблем не є новими для судової влади та були озвучені й під час інших досліджень до повномасштабного вторгнення РФ. Але нині більше стала артикулюватись проблема емоційного навантаження під час розгляду та відповідно висвітлення цієї категорії справ. Питання стосується як процесу допиту потерпілих, так і взаємодії та ставлення до обвинувачених, які є представниками країн-агресорів.

Під час поточного опитування представникам(-цям) судів також запропоновано у відкритому запитанні без варіантів відповідей прокоментувати відповіді на попереднє запитання та надати рекомендації/бачення щодо способів подолання цих складнощів.

Представники(-ці) судів вбачають способи вирішення складнощів під час здійснення правосуддя в справах пов'язаних із війною:

- впроваджувати законодавчі зміни – 10 (11%);
- комунікувати активніше справи, пов'язані з війною, більше готувати прес-релізів – 8 (9%);
- застосування відео-конференцій для проведення судових засідань – 6 (7%);
- додаткове навчання для представників(-ць) судів – 6 (7%);
- методичні матеріали, інструкції – 2 (2%);
- необхідна психологічна допомога та підтримка представникам(-цям) судів, учасникам(-цям) процесу – 4 (5%);
- формування судової практики – 4 (5%);
- забезпечити комунікацію між судами, спільні консультації – 3 (3%);
- запровадити військові суди, спеціалізацію суддів – 2 (2%).

А також:

- повідомляти на сайті про виклик сторін;
- забезпечити гарантію захисту свідкам;
- забезпечення комунікації між різними державними органами;
- профілактична робота зі силовиками;
- покращення організації роботи слідчих.

Не відповіли на запитання 42 людини (48%).

Наведемо декілька прикладів цитат із відповідей респондентів(-ок), у яких вони діляться своїм баченням проблем під час здійснення правосуддя у справах, пов'язаних із війною, та їх вирішенням.

Які, на вашу думку, виникають складнощі під час здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною?	Які ви вбачаєте способи вирішення цих складнощів?	Посада респондента(-ки), регіон
«Один з факторів ґрунтується на тому, що суди продовжують працювати щодня, попри постійні повітряні тривоги, можливі обстріли, перерви судових засідань під час тривоги тощо. Розгляд справ, пов'язаних із війною, може ускладнюватися ставленням громадян (людський фактор), великий резонанс у суспільстві та відсутність практики вищих інстанцій у розгляді відповідних справ»	«Методична допомога чи проведення семінарів, які допоможуть пресслужбам правильно висвітлювати судовий процес»	Представник(-ця) апарату суду Одеської області
«Недостатнє розуміння кваліфікації злочинів, пов'язаних із війною, незнання норм міжнародного права з цих питань»	«Проведення навчання суддів, встановлення спеціалізації в загальних місцевих судах щодо розгляду справ про злочини проти миру та безпеки людства»	Суддя суду Вінницької області
«Невручення судових повісток учасникам судового процесу, оскільки вони відсутні за місцем проживання. Неявка учасників судового процесу, позаяк міжміський транспорт не курсує»	«Повідомлення учасників судового процесу про дату та місце розгляду справи, публікуючи оголошення на сайті. Варто максимально проводити судовий розгляд справ дистанційно в режимі відеоконференції»	Представник(-ця) апарату суду Житомирської області
«У справах, пов'язаних із порушенням норм гуманітарного права (зґвалтування, катування), складнощами можуть бути закриті судові засідання, які передбачені для недопущення порушення прав громадян на захист особистих даних; закриті судові засідання будуть певним чином обмежувати повноту інформації щодо розгляду справи»	«Оскільки ці справи надзвичайно резонансні для суспільства, доречно активно застосовувати засоби захисту постраждалих, наприклад, під час допиту свідків використовувати засоби відеоконференції з приховуванням обличчя та зміною голосу»	Представник(-ця) апарату суду Вінницької області
«Відсутність відповідної судової практики та емоційна складова»	«Формування судової практики (потребує часу) та застосування психологічних прийомів для дистанціювання та збереження розсудливості»	Суддя суду Хмельницької області
«Фізична відсутність у судовому залі обвинувачуваних осіб, а також можливий громадський тиск на суд з метою швидкого ухвалення вироку та притягнення винних до відповідальності; правова необізнаність журналістів»	«Відкритість для громадськості; неможливо забезпечити справедливе правосуддя, якщо воно не є відкритим для громадськості»	Представник(-ця) апарату суду Конституційного Суду України
«Можливий тиск зі сторони громадськості та активістів, щоб якомога швидше розглянути справу й призначити покарання»	«Не піддаватися на провокації і комунікувати, виходити з пресрелізами»	Представник(-ця) апарату суду Львівської області
«Можливо, проблемним є питання безпеки під час перегляду цих справ, а саме можливістю громадян бути присутніми під час судових засідань»	«Питанням безпеки займається служба судової охорони, які в нашому випадку добре справляються зі своїм завданням»	Представник(-ця) апарату суду Хмельницької області
«Невручення судових повісток/повідомлень»	«Розширити список умов для ухвалення заочного рішення»	Представник(-ця) апарату суду Черкаської області

Які, на вашу думку, виникають складнощі під час здійснення правосуддя в справах, пов'язаних із війною?	Які ви вбачаєте способи вирішення цих складнощів?	Посада респондента(-ки), регіон
«На мою думку, складнощі загальні, як і для інших категорій кримінальних справ»	«Належне матеріально-технічне забезпечення судів Введення в місцевих судах штатної одиниці прес-секретаря, а не покладення обов'язків на працівника, не обізнаного з журналістикою»	Суддя суду м. Київ
«Насамперед сама війна. До того ж і судді, і працівники апарату суду в надскладних умовах продовжують виконувати свою роботу»	«Люди працюють для людей. Потрібно підтримувати людей в тих обставинах, в яких вони опинились під час війни»	Представник(-ця) апарату суду Донецької області
«СБУ та прокуратура шахрують із заголовками. Про тих злочинців, які перебувають у розшуку та яких суди судять заочно, вказані силові структури пишуть, що злочинців покарано, не вказуючи про спеціальний процес. Тим самим вони вводять у оману людей, які вважають, що злочинці перебувають під вартою. Доволі складна ситуація зі суддями з тимчасово окупованих територій, адже там залишилися їхні рідні та близькі. Вони бояться за їхню безпеку, тож їм складно ухвалювати рішення по справах»	«Профілактична робота із силовиками. Провести роботу зі суддями, які прибули з тимчасово окупованих територій, та визначити, як їм легше працюватиметься»	Представник(-ця) апарату суду Івано-Франківської області
«Організація роботи слідчих органів та органів прокуратури під час судового розгляду справ»	«Налагодження комунікацій із зазначеними вище органами та дотримання ними вимог чинного законодавства під час виконання своїх обов'язків»	Представник(-ця) апарату суду Одеської області
«Відсутність традицій довіри до судів не гарантують сприйняття будь-якого рішення суду як справедливого»	«Комунікувати, не допускати ситуації коли про перебіг і результати справи суспільство дізнається винятково від правоохоронних органів»	Представник(-ця) апарату суду Сумської області

Під час консультування в межах поточного дослідження представники(-ці) медіа зазначали, що спостерігається часта неявка сторін судових процесів, як захисту, так і обвинувачення в справах, пов'язаних із війною. Це впливає на строки розгляду справи і негативно позначається на можливості медіа висвітлювати цей процес: засідання переносяться, витрачаються ресурси (часові, фінансові, людські), а журналіст(-ка) чи редакція можуть відмовитись/не мати змоги продовжувати висвітлення.

Під час консультування в межах поточного дослідження представники(-ці) адвокатської спільноти, які також є представниками ЗСУ, зазначили про вплив нестачі специфічного досвіду та спеціальних знань щодо бойових дій як на висвітлення, так і на розгляд справ, пов'язаних із війною: «Не всі цивільні розуміють специфіку військових справ і не всі суди розуміють цю специфіку, зокрема судді. Дії під час бойових дій (психологія) відрізняється від дій у цивільному житті».

Які виклики та застереження вже наявні або можуть виникнути під час висвітлення судових процесів, пов'язаних із війною?

До повномасштабного вторгнення була різна практика висвітлення судами справ, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні. Це підтверджує дослідження, проведене ГО «Вектор прав людини» спільно з партнерами у 2021 році: «Респонденти(-ки) наглядно продемонстрували різну практику щодо висвітлення судових справ у судах. Так, відповідаючи на запитання “Чи висвітлюються справи, пов'язані зі збройним конфліктом на сході України, у яких ви та/або ваші колеги(-жанки) беруть участь на сайті суду, що ви представляєте?” чотири людини вказали, що ні або ж що не володіють інформацією, шість респондентів(-ок) надали ствердженні відповіді. Важливо зазначити, що в судах, де респонденти вказали на відсутність висвітлення справ, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, або ж що не володіють інформацією відсутні пресслужби чи пресекретаря(-ки). Якщо посаду пресекретаря(-ки) введено як окрему штатну одиницю, то респонденти(-ки) надали стверджувальні відповіді»³⁹.

Ми бачимо, що важливим аспектом є кадрова ситуація в суді. На жаль, ще до повномасштабного вторгнення представники(-ці) судів постійно вказували на проблему неуккомплектованості штату окремою посадою пресекретаря(-ки). Наприклад, у 2020 році відповідно до результатів дослідження медіавідкритості судів України тільки в 26,1% опитаних судів наявна посада пресекретаря(-ки) як самостійна штатна одиниця, натомість 73,5% суміщають посаду пресекретаря(-ки) з іншою. Досить невелика кількість судів має окрему пресслужбу. З-поміж опитаних вона наявна у Верховному Суді, Вищому антикорупційному суді, судах апеляційної ланки (17,9%), а лише 4% в місцевих судах⁴⁰. Проте у тій чи тій мірі в судах сформовані комунікаційні команди судів. Нагадаємо, що відповідно до чинного законодавства, нормативних актів органів судової влади та практики, що склалась у судах⁴¹ до комунікаційної команди найчастіше входять: Голова суду, судді-спікери(-ки), пресекретарі(-ки) та керівник(-ця) апарату.

Справді, дуже важливо, щоб до комунікаційної команди входили різні спеціалісти(-ки), які виконували б різні комунікаційні завдання. Неодноразово зазначалось, що суспільство має запит на інформацію безпосередньо від суду, але часто-густо вона транслюється суддею як символом судочинства. Хоча в лютому 2013 року затвердили Кодекс суддівської етики⁴², де у ст. 12 визначено, що суддя не може робити публічних заяв, коментувати в ЗМІ справи, які перебувають у провадженні суду, піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили, а також суддя не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи. Судова влада розуміла, що важливо йти назустріч суспільству в комунікаціях, тож у 2015 року Рада суддів України ухвалила рішення №14 про запровадження інституту судді-спікера в українських судах. Поява інституту суддів-спікерів вплинула на процес комунікації служителів Феміди зі суспільством, адже крізь призму особистості судді-спікера люди починають бачити в суді людське обличчя, а не знеособлений державний орган⁴³.

Тривалий час громадянське суспільство, зокрема ГО «Вектор прав людини», спільно з органами та установами судової влади невинно працювали над розвитком судових комунікацій, підвищенням рівня професійності відповідних

39 Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади / уклад.: Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахало, Є. Чекар'юв, А. Черноусов, С. Щербань. — Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. — 188 с. Доступ: <https://hrvector.org/zviti/22-04-05-fiat-iustitia>

40 Медіавідкритість судів України. Результати всеукраїнського опитування працівників і працівниць судів України, 2020 рік / В. Рибак, Н. Боярський; за ред. Давліканової О. — Київ: ГО «Вектор прав людини», Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, 2021 — 152 с. Доступ: <https://hrvector.org/assets/files/a5-sud-2021-versia-web.pdf>

41 Див. дослідження ГО «Вектор прав людини», проведені спільно з партнерами щодо медіавідкритості судів, починаючи з 2017 року. Доступ: <https://hrvector.org/zviti/>

42 Кодекс суддівської етики, затверджений XI Черговим З'їздом суддів України 22.02.2013. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

43 Стаття «Комунікація — шлях до покращення довіри до судової гілки влади», Апеляційний суд Миколаївської області, 31 серпня 2018. Режим доступу: <https://court.gov.ua/sud1490/pres-centr/news/546241/>

кадрів⁴⁴. Проте постійна плінність кадрів, очевидно, зросла з воєнним станом, а руйнівні наслідки війни на життя працівників(-ць) судів значно ускладнює судові комунікації⁴⁵. З огляду на це, дуже позитивно, як зазначалось вище, представник(-ці) судів зазначають про важливість судом займати проактивну роль у комунікації судових справ, пов'язаних із війною.

Говорячи про застереження у висвітленні судових справ, пов'язаних із війною, відповіді усіх учасників(-ць) онлайнного опитування представників(-ць) судів, що взяли участь в опитуванні, можна об'єднати в декілька блоків. Наведемо в порядку частоти згадування зі зазначенням цитат самих респондентів(-ок), які виокремлюють застереження (з зазначенням цитат із відповідей респондентів(-ок) як підтвердження міркування).

1. Захист персональних даних учасників судового процесу — 13 згадок:

- «застереження щодо витоку персональних даних»;
- «знеособленість та захист персональних даних»;
- «нерозголошення конфіденційної, персональної інформації, даних які можуть зашкодити особі, членам сім'ї, або державі»;
- «захист особистих даних потерпілих осіб (включаючи неможливість візуальної ідентифікації) та їхня недоторканість для ЗМІ (за винятком власного бажання потерпілої особи поділитися своєю бідою чи застерегти інших)»;
- «зазначення адрес, контактних даних»;
- «прізвища людей, котрі вчинили злочин задля безпеки їхніх близьких»;
- «дбати про конфіденційність інформації щодо учасників процесу»;
- «не деталізувати інформації щодо обставин справи та не розголошувати відомостей щодо персональних даних»;
- «під час висвітлення варто здійснювати знеособлення»;
- «інформація щодо потерпілих»;
- «дотримання прав учасників процесу, зокрема, захист персональних даних...»;
- «не розкривати особистих даних»;
- «приховування обличчя підозрюваних-обвинувачених, свідків».

44 Наприклад, ГО «Вектор прав людини» у 2016 році запроваджено першу системну тренінгову програму «Комунікативні інструменти в роботі судів: діалог суду та громади» для прес-секретарів судів та суддів-спікерів спільно з Радою суддів України, Прес-службою органів суддівського самоврядування та Представництвом Фонду Еберта в Україні. У 2016-2018 роках проведено навчання для працівників 323 судів 20 областей України, що складає 48 % усіх судів України. Постійно проводяться окремі тематичні онлайнві та офлайнві навчання для працівників(-ць) судів (<https://hrvector.org/podiyi/>). Підготовлено низку посібників, наприклад: Суд взаємодіє! Практичний посібник з організації комунікаційних та просвітницьких заходів / Назарій Боярський, Валерія Рибак, Олена Давліканова, режим доступу: <https://hrvector.org/publikacziyi/21-09-26-sud-in-action> ; «Як налагодити діалог суду та громади?» / Анастасія Розлуцька та Валерія Рибак, режим доступу: <http://hrvector.org/publikacziyi/19-04-11-press> Проводяться щорічні дослідження медіавідкритості судів України та багато іншого.

45 «У Державній судовій адміністрації України повідомляють, що станом на 31 травня 2022 року не здійснює правосуддя 99 апеляційних та місцевих судів, що становить 14% від загальної кількості. Пошкодженими або повністю зруйнованими є 67 (9%) від загальної кількості (777) приміщень судів», — про стан руйнувань судів повідомляється у матеріалі «ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 31 травня 2022 року», 31.05.22 р./ Режим доступу: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1279804/?fbclid=IwAR0mPyip5gD27BN3G00MfhIZxelfvCz8P1G60UPyibavOqQ14HVHL0eiuk4>

«На сьогодні заяви про переведення подали 420 суддів, винесено розпорядження про переведення 221 судді <...> Суддя може звільнити свого помічника за старим місцем роботи й прийняти за новим. А територіальне управління ДСА України, безумовно, має внести зміни до штатного розпису судів та забезпечити суддю помічником, секретарем... Там, де необхідно, збільшити кількість посад. Це все має зробити територіальне управління ДСА України, зокрема за рахунок перерозподілу коштів із тих судів, у яких правосуддя не здійснюється» — щодо ситуації із кадровим забезпеченням див. детальніше в матеріалі «Війна є тією надзвичайною ситуацією, що примусила наших суддів працювати по-іншому», — голова Верховного Суду Всеволод Князев» / Видавництво Юридична Практика / 24.06.2022 / Режим доступу: <https://pravo.ua/viina-ietiiieu-nadzvychainoiu-sytuatsiiei-shcho-prymusyla-nashykh-suddiv-pratsiuvaty-po-inshomu-holova-verkhovnoho-sudu-vsevolod-kniaziev/>

2. Інформація щодо перебігу війни — 11 згадок:

- «Утримуватись від поширення інформацію про рух/розміщення військової техніки, об'єктів, місць дислокації живої сили, іншої інформації з обмеженим доступом; витік інформації небезпечний»;
- «розголошення службові інформації, особова інформація ЗСУ»;
- «уникнення висвітлювати інформацію, що може якимось чином стати у нагоді ворогові»;
- «якщо буде наявна інформація яка може зашкодити нашим захисникам»;
- «інформація про місця розташування військових частин та особового складу військових частин»;
- «розголошення інформації щодо військовослужбовців, яка висвітлюється в судових рішеннях, що публікуються в ЄДРСР»;
- «застереженнями може бути будь-яка інформація, що може зашкодити діяльності військових під час воєнного стану»;
- «інтерес до даних процесів сторони агресора і можлива відповідь щодо наших захисників які зараз перебувають у полоні»;
- «не висвітлювати факти чи новини, які можуть зашкодити військовим формуванням, що перебувають на території населеного пункту, які можуть зашкодити цивільній інфраструктурі, не анонсувати масові заходи тощо»;
- «уникати поширення інформації, яка може зашкодити національній безпеці»;
- «не називати місць розташування військових об'єктів і частин».

3. Розголошення таємної інформації — 9 згадок:

- «ненавмисне розголошення таємної інформації, що може спричинити негативні наслідки як для учасників судового процесу так і для держави»;
- «не публікувати інформацію з обмеженим доступом, тобто яку заборонено висвітлювати відповідно до законодавства»;
- «судові процеси, які можуть містити таємну інформацію»;
- «розголошення таємниці»;
- «для справ які містять закриту інформацію передбачено закритий режим розгляду»;
- «не повинна розповсюджуватися інформація, яка може зашкодити обороноздатності України (секретна інформація)»;
- «закрите провадження у випадках необхідності забезпечення державної таємниці»;
- «будь-які відомості, що належать до категорії державної таємниці та інших категорій секретної, службової інформації»;
- «справи пов'язані з державною таємницею повинні мати обмеження щодо висвітлення».

4. Вплив на суспільство — 7 згадок:

- «спільнота може впливати на результати розгляду вище зазначених справ для справедливого судочинства»;
- «неправильне тлумачення рішення суду громадськістю»;
- «інформування суспільство про результати своєї роботи»;
- «неправильне висвітлення може негативно вплинути на суспільство»;
- «має бути повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію»;
- «громадяни мають право знати насправді, що коється в країні»;
- «формуванню меседжі, які дають змогу оцінити реальну ситуацію в роботі суду».

5. Безпека суду — 6 згадок:

- «потрібно бути обережними у висвітленні судових процесів, пов'язаних із війною, щоб не наражати на небезпеку суд і працівників суду. Особливо якщо підозрювані — громадяни РФ, що є публічними особами. Невідомо, якою буде реакція окупантів на висвітлення судових процесів»;
- «безпека учасників судових проваджень, суддів та працівників апарату»;
- «можливе мінування будівель суду, або ж їхні ракетні обстріли»;
- «якщо війська агресори перебувають поряд, то висвітлювати вважаю не потрібно; задля безпеки працівників суду та приміщення суду»;
- «висвітлення інформації може заважати судовому розгляду справ»;
- «не акцентувати на суддях і працівниках суду (задля їхньої безпеки)».

6. Неупередженість висвітлення — 4 згадки:

- «неупереджене висвітлення всієї інформації щодо всього процесу розгляду судової справи, що пов'язана з війною»;
- «висвітлення даної теми має бути неупередженим щодо звинувачених»;
- «уникати оціночних суджень»;
- «висвітлювати без емоційних слів, лише факти — не підливати масло у вогонь».

7. Дотримання презумпції невинуватості — 4 згадки:

- «дотримання прав учасників процесу, зокрема <...> презумпція невинуватості»;
- «порушення принципу презумпції невинуватості, що досить часто трапляється в статтях українських ЗМІ»;
- «необхідність забезпечення прав кожної людини, зокрема обвинувачених; дотримання презумпції невинуватості»;
- «повне висвітлення судових процесів має відбуватися з дотриманням принципу презумпції невинуватості, після ухвалення остаточного рішення по справі».

8. Посилання на загальні законодавчі обмеження щодо висвітлення судових справ — 3 згадки:

- «обсяг інформації, що висвітлюється має бути поданий з урахуванням обмежень встановлених процесуальним законодавством та відповідно до вимог законів воєнного часу»;
- «відповідний указ Президента України допускає обмеження права, визначеного ст. 34 Конституції України. Саме тому, позаяк діє воєнний стан, суди обмежують доступ до частини інформації. Так, закрили судові реєстри, заборонили журналістам та громадським активістам відвідувати засідання, закрили інформацію про суддів»;
- «висвітлення має відбуватись з дотриманням положень КПК України і презумпції невинуватості».

Поодинокі застереження стосувались:

- особливості розгляду справ пов'язаних із статевою свободою людини;
- розголошення даних досудового слідства щодо вчинення військових злочинів громадянами України;
- висвітлювати судові процеси після ухвалення рішення по справі.

Певні застереження також стосувались поширення інформації, тож їх варто переформулювати як рекомендації:

- не вимикати коментарі під публікаціями на сторінці у Facebook;
- писати новини коректно;
- висвітлювати інформацію без шкоди для судового розгляду і учасників процесу, зокрема потерпілих;
- надавати оперативну, достовірну та актуальну інформацію.

Отримані відповіді також корелюються з результатами експертного опитування, проведене для підготовки Настільного путівника висвітлення справ, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні. Відповідно до нього, з 32 основних позицій, що висвітлюють зміст роботи судів та органів досудового слідства, закріплених у КПКУ. Лише третю частину (11 позицій) позначено як таку, що не слід публікувати в пресрелізі суду. Це стосується, зокрема, відомостей про підозрювану/обвинувачувану особу (ПІБ, етнічне походження, приналежність до вразливих груп, місце народження або проживання, політичні та культурні вподобання, коло спілкування, стан здоров'я та особливі потреби) та зміст слідчих (розшукових) дій.

Під час консультування з правниками та правозахисниками в межах поточного дослідження учасники та учасниці, відповідаючи на запитання «Що має уникати судова влада в комунікації щодо справ пов'язаних із війною?», зазначили про різні застереження:

- судова влада в комунікації щодо справ пов'язаних із війною має уникати оціночних суджень;
- судова влада в комунікації щодо справ пов'язаних із війною має уникати копіювання стилістики як у медіавидань;
- судова влада в комунікації щодо справ пов'язаних із війною має уникати розголошення персональних даних;
- судова влада в комунікації щодо справ пов'язаних із війною має уникати надмірну емоційність;
- судова влада в комунікації щодо справ пов'язаних із війною має уникати порушення принципу недоторканості;
- під час консультування з медіа в межах поточного дослідження учасники та учасниці додатково зазначили, що судова гілка влади має уникати ситуацій, коли не пояснюється позиція певного суду в справі.

Яка роль судової гілки влади у висвітленні судових справ, пов'язаних із війною?

Під час онлайн-опитування представників(-ць) судів респонденти(-ки) у відповідях на запитання «Чи мають суди здійснювати комунікаційну діяльність у справах, пов'язаних із війною?» як і в питанні про канали комунікації здебільшого зазначили, що суди мають висвітлювати судові справи, пов'язані з війною і робити це як під час, так і після воєнного стану.

Чи мають суди здійснювати комунікаційну діяльність у справах, пов'язаних із війною?

- так, постійно – 74 (84% всіх судів, які взяли участь в опитуванні);
- так, після завершення воєнного стану – 9 (10%);
- ні – 2 (2%);
- свої варіанти відповідей надали 7 респондентів(-ок) (8%).

Наведемо деякі цитати респондентів(-ок), як надали свої варіанти відповідей.

- ” Так, якщо це не зашкодить процесу відстоювання незалежності нашої країни», – представник(-ця) апарату суду, Вінницька область.
- ” Мають інформувати про справи пов'язані з війною ДСА. Але у жодному випадку коментарі не мають давати судді», – представник(-ця) апарату суду Київської області.
- ” Усе залежить від балансу суспільного інтересу та прав й бажання осіб, які є постраждалими», – суддя суду Хмельницької області.
- ” Мають, з урахуванням державних інтересів під час воєнного стану», – представник(-ця) апарату суду Конституційного Суду України.

Водночас здебільшого респонденти(-ки) поточного опитування не мали досвіду висвітлення справ, пов'язаних із війною. Наводимо дані з розрахунку по кількості судів, що взяли участь у опитуванні. Якщо бодай одна людина зазначала, що в своїй практиці висвітлювала ці справи, то зараховувалось що у цьому суді був такий досвід.

Не надали відповідь 26 суди (30% опитаних).

Відсутній досвід висвітлення справ, пов'язаних із війною у 53 судів (60%), з них у трьох судах зазначили, що ці справи вони не розглядались.

Від 9 судів (10%) надана відповідь на це запитання (про досвід точно не зазначено, але в 7 випадках далі надано посилання на відповідні публікації).

Респонденти(-ки) зазначили про виклики, зокрема:

- важко дотриматись безсторонності, емоційно дистанціюватись;
- необхідними є додаткові знання, пов'язані з такою тематикою, їх брак ускладнює підготовку матеріалів;
- тривалість розгляду справ;
- додатковий суспільний інтерес до особи обвинуваченого.

Наведемо деякі цитати респондентів(-ок), як надали свої варіанти відповідей.

- ” *Матеріали передбачають високі ризики та неабияку відповідальність, тому у висвітленні справ пов'язаних з війною потрібно мати вміння правильно висловити і сформулювати думку щодо цього», – представник(-ця) апарату суду Вінницької області.*
- ” *Необхідність нейтрального викладення інформації, коли особисто у мене виникне огида до засуджених осіб – зрадників присяги», – суддя м. Київ.*
- ” *Висвітити (описати) ситуацію без зазначення особистого ставлення та приховування власних емоцій», – представник(-ця) апарату суду Полтавської області.*
- ” *Те, що суди не можуть негайно виносити вироки у військових справах. Крім того суди слухають також і масу інших справ», – представник(-ця) апарату суду Івано-Франківської області.*

У межах поточного дослідження в межах опитування представникам(-цям) судів окреслили відкрите питання: «Якщо маєте досвід комунікації справ, пов'язаних із збройним конфліктом в Україні, надайте, будь ласка, посилання». Посилання на матеріали надали 6 судів, з них один суд надав інформацію про навчальний захід, пов'язаний з цією тематикою, 5 судів надали посилання на матеріали про судові справи пов'язані з війною щодо воєнних та військових злочинів, а саме суди м. Київ, Київської, Рівненської, Волинської та Сумської областей.

Назва суду	Чи судом підготовлено матеріал	Назва матеріалу	Що висвітлюється у статті	Посилання	Тональність	Презумпція невинуватості
Подільський районний суд м. Києва	Так	02 травня 2022 року ухвалено вирок відносно поширювача матеріалів, у яких містилося виправдовування російської агресії	Результати розгляду справи за обвинуваченням громадянина України у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст. 436-2 Кримінального Кодексу України (далі – ККУ)	https://pd.ki.court.gov.ua/sud2607/pres-centr/222/1274755/	Нейтральна	Так
Рівненський апеляційний суд	Коротке повідомлення від суду та надання посилання на новинний матеріал	Захисниця підозрюваного у співпраці з РФ відмовилась від апеляційної скарги	У повідомленні майже відсутня інформація про справу. Із повідомлення на сайті важко робити висновки; інформація міститься тільки в новинному повідомленні	https://rva.court.gov.ua/sud4815/pres-centr/news/1264294/ https://rivnepost.rv.ua/news/rivnyanin-yakiy-ohlyadav-potyahi-z-viyskovoyuyu-tekhnikoyuta-viyskovikiv-dlyarosiyan-siditime-u-sizo	Нейтральна на сайті суду. А також у новинному матеріалі щодо суду тональність нейтральна.	У новинному матеріалі – ні: «Зрадника залишили під вартою», хоча оскаржується рішення щодо обрання запобіжного заходу.
	ITV media group	Рівненський «зрадник» залишиться за ґратами!	Розгляд апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу	https://www.youtube.com/watch?v=Y6yUE48m20E	Щодо суду нейтральна	Ні: «Зрадника залишили під вартою».

Назва суду	Чи судом підготовлено матеріал	Назва матеріалу	Що висвітлюється у статті	Посилання	Тональність	Презумпція невинуватості
Рівненський апеляційний суд	Так	Старший офіцер запасу підозрюється у співпраці з військовими збройних сил Російської Федерації	ч. 2 ст. 437 ККУ: ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій). ч. 1. ст. 263 ККУ (носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної зброї), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу); у вчиненні державної зради (ч. 1 ст. 111 ККУ)	https://rva.court.gov.ua/sud4815/pres-centr/news/1285599/	Щодо суду нейтральна	Так
Суспільне Новини	Підозрюваний у держзраді рівнянин прокоментував листування із росіянами. Його залишили під вартою	ч. 2 ст. 437 ККУ: ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій). ч. 1. ст. 263 ККУ (носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної зброї), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу). у вчиненні державної зради (ч. 1 ст. 111 ККУ)	ч. 2 ст. 437 ККУ: ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій). ч. 1. ст. 263 ККУ (носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної зброї), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу). у вчиненні державної зради (ч. 1 ст. 111 ККУ)	https://suspilne.media/250941-pidozruvanij-u-derzhradivnanin-prokomentuvav-listuvanna-iz-rosianamijogo-zalisili-pid-vartou/ https://rivnepost.rv.ua/news/ofitsera-zapasu-z-rivnoho-pidozryuyut-u-derzhavniy-zradi-bo-zalivav-informatsiyu-voroham-z-rosii	Щодо суду нейтральна	Так
Rivne Media	У Рівному старшого офіцера запасу підозрюють у співпраці з військовими РФ	ч. 2 ст. 437 ККУ: ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій; ч. 1. ст. 263 ККУ (носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної зброї), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу); у вчиненні державної зради (ч. 1 ст. 111 ККУ)	ч. 2 ст. 437 ККУ: ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій; ч. 1. ст. 263 ККУ (носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної зброї), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу); у вчиненні державної зради (ч. 1 ст. 111 ККУ)	https://rivne.media/news/u-rivnomu-starshoho-ofitsera-zapasu-pidozryuyut-u-spivpratsi-z-vijskovimi-rf	Щодо суду нейтральна	Так

Назва суду	Чи судом підготовлено матеріал	Назва матеріалу	Що висвітлюється у статті	Посилання	Тональність	Презумпція невинуватості
Бориспільський міськрайонний суд Київської області	Так	Узагальнення щодо розгляду справ та проваджень Бориспільським міськрайонним судом Київської області під час воєнного стану, який введений у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, за період часу 24.02.2022р. – 31.03.2022р.	Статистична інформація щодо розгляду справ та проваджень Бориспільським міськрайонним судом Київської області під час воєнного стану де серед іншого є інформація про військові злочини	https://bpm.ko.court.gov.ua/sud1005/pres-centr/news/1268436/	—	—
Білопільський районний суд Сумської області	Так	2 роки позбавлення волі з випробуванням за виправдовування та визнання правомірною збройну агресію Російської Федерації проти України	Ч. 1 ст. 436-2 ККУ (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України). Зазначено номер справи — №573/572/22.	https://bl.su.court.gov.ua/sud1801/pres-centr/news/1292918/	Щодо суду нейтральна	Так
Луцький міськрайонний суд Волинської області	Так	Луцький міськрайонний суд Волинської області засудив учасника незаконних збройних формувань квазідержавного утворення «ДНР»	За посягання на територіальну цілісність і недоторканність України та інші кримінальні правопорушення передбачені ч. 2 ст. 110, ч. 2 ст. 260, ч. 1 ст. 263 ККУ	https://lc.vl.court.gov.ua/sud0308/pres-centr/news/1277061/	Щодо суду нейтральна	Так
	Так	Суд виніс вирок чоловіку, який обвинувачується у розповсюдженні закликів до повалення конституційного ладу України	За ч. 2 ст. 436-2 та ч. 2 ст. 109 ККУ: хороший приклад, коли надано роз'яснення статей ККУ	https://lc.vl.court.gov.ua/sud0308/pres-centr/news/1291006/	Щодо суду нейтральна	Так

Назва суду	Чи судом підготовлено матеріал	Назва матеріалу	Що висвітлюється у статті	Посилання	Тональність	Презумпція невинуватості
Вінницький міський суд Вінницької області	МФ «Відродження»	Тренінг-модельовання «Комунікація судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні»	Інформація про тренінг	https://www.irf.ua/trening-modelyuvannya-komunikacziya-sudovyh-prochesiv-povyazanyh-zi-zbrojnym-konfliktom-v-ukrayini/	-	-

У межах поточного опитування представникам(-цям) судам поставили запитання: «Яка роль органів суддівського самоврядування у комунікації справ, пов'язаних із війною, на Вашу думку?»

Аналізуючи відповіді респондентів(-ок), можна виокремити завдання судового самоврядування, як-от:

- забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;
- утверджувати незалежність судової гілки влади;
- усунення організаційно-технічних перешкод у здійсненні правосуддя;
- надання рекомендацій щодо роботи судів в умовах військового стану;
- удосконалення механізму трансляції судових засідань технічними засобами судів та заохочення його використання судами;
- аналіз та узагальнення інформації щодо судових справ, пов'язаних із війною;
- створення єдиної комунікаційної стратегії у висвітленні інформації по справах, пов'язаних із війною;
- взаємодія з органами досудового слідства та прокуратури у висвітленні судових справ, пов'язаних із війною;
- надання рекомендацій та проведення навчань щодо висвітлення справ пов'язаних із війною;
- поширення інформації про судові справи, пов'язані з війною;
- просвітницька діяльність серед населення.

Наводимо також окремі відповіді представників(-ць) судів, що дають змогу проілюструвати визначену вище роль судового самоврядування в комунікації справ, пов'язаних із війною:

” роль значна, зокрема органи суддівського самоврядування, мають змогу аналізувати ширше коло справ та надавати суспільству узагальнену інформацію щодо них; необхідна реакція органів суддівського самоврядування у разі поширення фейків про діяльність судів та суддів під час здійснення правосуддя»;

” органи суддівського самоврядування зможуть донести інформацію ширшій аудиторії, оскільки їхні ресурси (сайт, сторінка у Facebook тощо) читають більше користувачів, представників медіа. До того ж їхні представники є медійними особами, тож у них часто беруть інтерв'ю, кличуть на радіо та телебачення»;

” напрацювання ефективної системи взаємодії судів, ЗМІ, громадських організацій та підтримувати баланс інтересів суспільства, окремих соціальних груп і учасників процесу, поширюючи інформацію про значущі судові провадження, пов'язані з війною»;

- ” роль органів суддівського самоврядування в комунікації справ стає дедалі вагомішою, оскільки в період воєнного стану варто висвітлювати офіційну позицію суду щодо ухвалених рішень, надавати коментарі, налагоджувати співпрацю з журналістами, введення офіційних сторінок суду»;
- ” Важко сказати про роль усіх органів суддівського самоврядування в комунікації цих справ, проте РСУ та з'їзд суддів – це також голос суддів. Чудово було б почути єдиний голос судової влади щодо комунікації, зокрема й справ, пов'язаних із війною. Ще краще – чіткі межі, що під суворою заборонаю, на що акценти під час висвітлення цих справ. Саме від суддів. Йдеться не про журналістські стандарти»;
- ” Максимальне напрацювання спільних напрямів співпраці представників комунікаційних команд судів з органами прокуратури, слідчими органами Національної поліції України, Служби безпеки України, медіа, громадськими організаціями, адвокатами».

Представники(-ці) судів також у відповідях зазначили, що саме суду допомогло б здійснювати комунікацію судових процесів, пов'язаних із війною.

Відповіді представників(-ць) судів свідчать, що найбільший запит є на проходження навчання, методичні рекомендації, експертну підтримку (15 опитаних судів, що становить 17%). Так, 7 опитаних судів (8%) вказує, що допомогла б взаємодія з медіа, і також 7 опитаних судів (8%) зазначає про потребу покращення матеріально-технічного забезпечення суду. Ще 5 опитаних судів (5,7%) визначає, що судові трансляції судових справ технічними засобами суду та їх удосконалена організація допомогли б здійснювати комунікацію судових процесів, пов'язаних із війною. На думку респондентів(-ок), здійснювати комунікацію судових процесів, пов'язаних із війною, допомогли б:

- розв'язання кадрових проблем та запровадження окремих пресслужб судів/ прессекретарів(-ок) – 7 судів з опитаних (8%);
- налагодження комунікації всередині судової гілки влади – 3 суди з опитаних (3,4%);
- вироблення алгоритму дій щодо висвітлення судових справ, пов'язаних із війною – 2 суди з опитаних (2,3%);
- просвіта населення – 2 суди з опитаних (2,3%).

У таблиці наведені приклади відповідей респондентів(-ок), об'єднані за вищезазначеними факторами.

	Відповіді респондентів і респонденток
Проходження навчання, методичні рекомендації, експертна підтримка	Рекомендації експертів
	Методична допомога та рекомендації щодо висвітлення справ цієї категорії
	Роз'яснення та приклади як висвітлювати та алгоритм висвітлення цих справ
	Наявність методичних публікацій та загальних принципів комунікації справ, пов'язаних із війною
	Відповідні навчання фахівців у цій сфері
	Проведення семінарів, вивчення застосування практики
	Навчання вебінари, тренінги
	У зв'язку з відсутністю будь-якого досвіду здійснення комунікації судових процесів, пов'язаних із війною, нашому суду допоміг би методичний супровід фахівців, рекомендації або навчання
	Вебінари на цю тему

	Відповіді респондентів і респонденток
	<p>Тематичне навчання</p> <p>Поінформованість працівників з питань комунікації як правильно та яку саме інформацію висвітлювати</p> <p>Методичні публікації, навчання (вебінари, тренінги), рекомендації експертів(-ок)</p> <p>Удосконалення практичних навичок в подачі матеріалу</p> <p>Проведення семінарів та тренінгів</p> <p>Подання пресрелізів, у яких в доступній формі інформувати про суть судових рішень у справах пов'язаних із війною, доступно роз'яснювати рішення</p>
Налагодження взаємодії з медіа	<p>Висвітлення в медіа</p> <p>Поширення в різноманітних медіа</p> <p>Висвітлення в медіа</p> <p>Транслявання перебігу розгляду цих справ на теле- та радіобаченні</p> <p>Підвищення професійності медіа: «Водночас важливим аспектом у комунікації є етичність та професійність журналістів, які долучаються до висвітлення судових процесів. Наразі спостерігається хайповість деяких представників медіа та своєрідна заангажованість, тож ці негативні прояви потрібно мінімізувати, адже четверта гілка влади має найбільш повно, грамотно та етично доносити усю інформацію до суспільства в час війни, зокрема щодо справ пов'язаних зі збройним конфліктом»</p> <p>Припинення звичної для українських медіа практики звинувачення представників судових органів «у всіх смертних гріхах», відновлення позитивного іміджу судочинства, доведення до відома українців інформації, що судові органи здійснюють свої повноваження навіть в умовах повномасштабної війни, а часто — вже після евакуації всіх силових структур (йдеться про тимчасово окуповані території)</p> <p>Співпраця з медіа</p>
Покращення матеріально-технічного забезпечення суду	<p>Забезпечення суду технічними засобами</p> <p>Якісний інтернет</p> <p>Забезпечення суду якісним технічним обладнанням</p> <p>Наявність додаткових матеріальних ресурсів</p> <p>Належне технічне забезпечення</p> <p>Належне фінансування діяльності суду в умовах воєнного стану</p> <p>Матеріально-технічне забезпечення</p>
Вдосконалення організації судових трансляцій технічними засобами судів та інших електронних сервісів	<p>Нормальна робота систем електронного суду</p> <p>«Було б добре спростити організацію трансляції судових засідань, адже вона мені видається трохи бюрократизованою. Хотілося б, щоб транслявати процес можна було натиском однієї кнопки. В один клік, так би мовити»</p> <p>Удосконалення технічних ресурсів</p> <p>Покращення доступ до правосуддя в режимі відеоконференцій</p> <p>Трансляції судових засідань резонансних справ, пов'язаних із війною</p>

	Відповіді респондентів і респонденток
Вирішення кадрових проблем	Професійні журналісти(-ки)
	«...налагоджена робота зі силовиками та військкоматами, адже у багатьох судах пресекретарями є чоловіками (наразі місцеві суди виконують функцію військових судів, які в Україні ліквідовані багато років); якщо їхні колеги з інших силових відомств і ОВА мають так звану бронь, то в судах, що виконують функцію військових судів, її немає. Цієї броні не мають судді та люди, які здійснюють комунікацію на професійному рівні. Саме тому необдуманна й неналежна робота військкоматів може обірвати вже налагоджену комунікаційну систему, яка функціонує в деяких судах»
	Укомплектування штату суддів
	Збільшення кількості штатних одиниць у суді.
Запровадження окремих пресслужб судів/ пресекретарів(-ок)	Наявність повноцінного підрозділу пресслужби
	Введення в штат посади пресекретаря
	Самостійна посада пресекретаря
Налагодження комунікації всередині судової гілки влади	Спільні чати, наради, зустрічі між судами та органами судової влади
	Досвід інших судів
	Налагодити внутрішню комунікацію в суді між комунікаційною командою та всіма судьями та працівниками, які повідомляли б про розгляд відповідних справ та більше приділяти уваги висвітленню інформації про цю категорію справ
Вироблення алгоритму дій щодо висвітлення судових справ, пов'язаних із війною	Алгоритм дій
	Алгоритм дій, розроблений судами вищих інстанцій
Просвіта населення	Заходи щодо підвищення правової грамотності в суспільстві, формування на загальнодержавному рівні довіри до судової влади шляхом проведення роз'яснювальної роботи
	Інформування громадськості щодо судових справ

Окремі респонденти(-ки) запропонували ідеї щодо системних змін, як-от:

- створення суду з розгляду справ пов'язаних із війною;
- створення відповідної категорії матеріалів на порталі Судова влада України;
- визначення критеріїв відбору справ, пов'язаних із війною;
- регламентовані гарантії безпеки працівників(-ць) суду, які є адресатами комунікації.

” *Чіткі правила «гри». Очевидно, що комунікація судових справ, пов'язаних із війною, відрізняється від інших не лише резонансністю. На мою думку, нюансів так багато, що алгоритм дій потрібен був ще “на вчора” не лише для пресекретарів, а й для усіх судів без винятку. Важливо, щоб журналісти та ті, хто займається судовими комунікаціями, розуміли, – на цьому етапі варто фільмувати, а іншому ні, бо це в інтересах слідства: прізвище російського злочинця можна озвучувати, а українського мародера ні, бо його можуть лінчувати вороги; обличчя суддів не показуємо або уникаємо крупних планів і прізвищ заради їхньої безпеки. Саме тому варто сформулювати правила, які знатимуть усі “гравці”, адже вони допоможуть здійснювати комунікацію й уникати ймовірних непорозумінь щодо висвітлення цих процесів», – представник(-ця) апарату суду Хмельницької області.*

На запитання: «Які з перелічених документів та ресурсів можуть стати в нагоді для суду, що ви представляєте, аби комунікувати про справи, пов'язаних із війною?» учасники(-ці) зазначили:

- навчання (вебінари, тренінги) – 53 (60% всіх судів, що взяли участь в опитуванні);
- методичні публікації (наприклад, посібники) – 50 (57%);
- шаблони для інформаційних повідомлень (типові релізи, анонси, зображення тощо) – 39 (44%);
- загальні принципи комунікації справ, пов'язаних із війною, що закріплені органами судової влади та самоврядування – 39 (44%);
- спільні чати, наради, зустрічі між судами та органами судової влади – 31 (35%);
- рекомендації експертного середовища – 23 (26%);
- комунікаційна стратегія органів судової влади та самоврядування – 21 (24%);
- індивідуальне навчання та методичний супровід комунікаційної команди суду, що представляєте – 20 (23%);
- технічні ресурси (техніка, програмне забезпечення тощо) – 15 (17%);
- фінансові ресурси – 12 (14%);
- комунікаційна стратегія суду, що представляєте – 10 (11%);
- людські ресурси – 10 (11%);
- усі варіанти – 9 (10%).

Оскільки кожен респондент(-ка) міг/могла обрати декілька варіантів відповіді, то цікавим буде розріз кількості обраних відповідей:

- один варіант відповіді – 13 судів (17% від опитаних судів);
- два варіанти відповіді – 12 судів (10,2% від опитаних судів);
- три варіанти відповіді – 16 судів (12,5% від опитаних судів);
- чотири варіанти відповіді – 19 судів (15% від опитаних судів);
- п'ять варіантів відповіді – 11 судів (12,5% від опитаних судів);
- шість варіантів відповіді – 8 судів (10,2% від опитаних судів);
- сім варіантів відповіді – 6 судів (6,8% від опитаних судів);
- вісім варіантів відповіді – 1 суд (1,1% від опитаних судів);
- дев'ять варіантів відповіді – 1 суд (1,1% від опитаних судів);
- десять варіантів відповіді – 2 суд (3,4% від опитаних судів);

Обираючи один варіант відповіді, 7 з 13 респондентів(-ок) обрали варіант відповіді «всі варіанти», решта обрали різні варіанти. Як власний варіант зазначали: «комунікація з органами слідства щодо вироблення спільної позиції щодо кожної судової справи, яка публікуються під час воєнного стану».

Які загальні фактори впливають на ставлення до судової гілки влади?

Під час розробки комунікаційної стратегії судовій гілці влади важливо врахувати поточне ставлення цільових аудиторій до неї.

Відповідно до результатів соціологічного опитування, що проводилося фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із соціологічною службою «Центру Разумкова», станом на серпень 2022 року, найбільший позитивний баланс довіри мають: ЗСУ (91%), ДСНС (82%), Національна гвардія (81%), волонтерські організації (77%), Прикордонна служба (74%), добровольчі загони (73%) та Президент України (71%). Найменше українці довіряють політичним партіям (-55%), судовій системі (-46%), чиновникам (-46%), комерційним банкам (-37%) та Верховній Раді (-19%).

У грудні 2021 року ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» у межах проекту ГО «Вектор прав людини» «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади» провела опитування громадської думки (1000 респондентів(-ок), зокрема:

- більшість громадян (63,5%) зовсім або радше не довіряють судовій гілці влади в Україні, хоча тих, хто довіряє, менше чверті опитаних – 22,3%;
- як порівняти з кількістю тих, хто довіряє судовій гілці влади, результати опитування продемонстрували: ще менше тих, хто оцінює роботу судів в Україні дуже або радше ефективно – 18,8%; ще 63,2% респондентів вважають, що суди працюють зовсім або радше неефективно, а 18% завагалися відповісти на це питання;
- на оцінку ефективності роботи судів також впливає загальний рівень довіри громадян судовій гілці влади в Україні: так, дуже або радше ефективно оцінюють роботу судів 50,5% тих, хто довіряє та лише 8,7% тих, хто не довіряє.

Упродовж грудня 2021 року проведено дев'ять фокус-груп за участю 60 людей. Фокусовані групові інтерв'ю проведено ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» у межах проекту ГО «Вектор прав людини» «Моніторинг впливу висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади». Нижче наведено деякі результати.

Більшість учасників фокус-груп висловилися негативно до судової влади в Україні. Найбільше людей дратує корумпованість та політизованість системи, кругова порука, «телефонне право», безкарність та відсутність доброчесності в суддів. Водночас людей непокоїть, що ця ситуація в судовій владі дуже сильно впливає на розвиток держави, а також її демократичне та економічне зростання.

На негативне ставлення до судової гілки влади впливає недовіра громадян до державних органів загалом та до правоохоронних і судових органів зокрема. Навіть не стикаючись зі судами особисто, люди вбачають багато бар'єрів на шляху до відновлення справедливості – часові та матеріальні затрати, затягування процедур, складність пошуку адвоката(-ки), а найголовніше – невеликі шанси виграти справу.

Під час зустрічі медійників(-ць) учасники та учасниці теж окреслили проблеми, що впливають на ставлення до судової гілки влади:

- незавершене реформування судової гілки влади;
- корумпованість;
- затягнутись судових розглядів;
- закритість;
- вибірковість правосуддя.

Вбачається, що публічна комунікація судової гілки влади, зокрема, направляється на подолання вищенаведених факторів. Це негативно вплине на ставлення до українських судів.

**ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ІНФОРМАЦІЙНІ СУДОВІ СИСТЕМИ»**

вул. Джона Маккейна, 40, м. Київ, Україна, 01042, e-mail: inbox@ics.gov.ua,
тел.: (044) 207-35-60, 207-35-50, код згідно ЄДРПОУ 34614292

№ _____
на № 176-08 від 09.08.2022

**Директору
ГО «Вектор прав людини»
Рибак В.В.**

вул. Деревлянська, 13, оф. 315, м. Київ,
04119
e-mail: trialinsimplewords@gmail.com

Шановна пані Валеріє!

У відповідь на Ваш лист від 09 серпня 2022 року №176-08, державне підприємство «Інформаційні судові системи» (далі – Підприємство), в межах повноважень, повідомляє наступне.

Враховуючи наявну у розпорядженні інформацію, Підприємство надає наступну інформацію щодо судових засідань, які транслювалися Підприємством на YouTube каналі «Судова влада України»:

1. Кількість опублікованих відео судових засідань протягом періоду: 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube каналі «Судова влада України» становить – 689.
2. Кількість опублікованих відео судових засідань помісячно протягом періоду: 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube каналі «Судова влада України» становить: січень – 188, лютий – 214, березень – 4, квітень – 12, травень – 84, червень – 94, липень – 93.
3. Кількість судів, що проводили трансляції судових засідань протягом періоду: 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube каналі «Судова влада України» становить – 69.
4. Кількість судових справ, засідання у яких транслювалися протягом періоду: 1 січня – 31 липня 2022 року на YouTube каналі «Судова влада України» становить – 115.
5. Підприємство не здійснює облік судових справ, пов'язаних з війною до 2022 року і після 24 лютого, засідання у яких транслювалися на YouTube каналі «Судова влада України».
6. Підприємство не здійснює облік аудиторії YouTube каналу «Судова влада України», тому не може надати відомості в запитованій частині.

Варто зазначити, що 11.03.2022 державним підприємством «Центр судових сервісів» випущено оновлену версію підсистеми відеоконференцв'язку, яка забезпечує автоматичне

UB
ДП Інформаційні судові системи
№2677/5/09-10-22 від 16.08.2022
КЕП: Козлов М. В. 16.08.2022 15:47
58E2D9E7F900307B04000003D1D32009B2A9D00

проведення онлайн трансляцій судових засідань на Youtube – каналі веб-порталу судової влади України.

Разом з тим, статистичними даними щодо судових засідань, які транслювалися за допомогою вищезазначеної підсистеми відеоконференцв'язку Підприємство не володіє.

Висловлюємо вдячність за звернення та сподіваємось на порозуміння в наступних правовідносинах.

З повагою

В.о. генерального директора

Микола КОЗЛОВ

Олександр ФРАНЧУК
(044) 207-35-60

1. «Настільний путівник висвітлення справ, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні» / О. Мартиненко, Н. Боярський — Київ: ТОВ «Вістка», 2021. — 122 с.
Доступ: <https://hrvector.org/publikacziyi/21-10-25-ww1>
2. «Fiat iustitia! Вплив висвітлення судових рішень у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, на ставлення громадськості до судової гілки влади» / уклад. : Н. Боярський, К. Захаров, В. Лебідь, О. Мартиненко, В. Рибак, М. Тарахало, Є. Чекарьов, А. Черноусов, С. Щербань. — Київ: ГО «Вектор прав людини», 2022. — 188 с.
Доступ: <https://hrvector.org/zviti/22-04-05-fiat-iustitia>
3. «Суд взаємодіє! Практичний посібник з організації комунікаційних та просвітницьких заходів» / Назарій Боярський, Валерія Рибак, Олена Давліканова / ГО «Вектор прав людини», Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні — Київ, 2021 р. — 164 с.
Доступ: <https://hrvector.org/publikacziyi/21-09-26-sud-in-action>
4. «Як налагодити діалог суду та громади?» / Анастасія Розлуцька та Валерія Рибак. ГО «Вектор прав людини», Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні — Київ, 2019 р. — 40 с.
Доступ: <http://hrvector.org/publikacziyi/19-04-11-press>
5. «Правосуддя на сході України в умовах збройної агресії Російської Федерації»: звіт за результатами дослідження спроможності судової системи забезпечувати правосуддя в умовах збройного конфлікту на сході України підготовлений колегією українських експертів протягом 2016 — 2017 років.
Доступ: <https://hrvector.org/zviti/18-07-16-court>
6. «Загальні принципи комунікації Департаментом нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора (календар 2022 рік)». Календар підготовлено ГО «Вектор прав людини» спільно з Медійною ініціативою за права людини в межах проекту «Збройний конфлікт в Україні: комунікація заради справедливості». Ідею проекту підтримали: Рада суддів України, Департамент Офісу Генерального прокурора України з нагляду за розслідуваннями злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту в Україні, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим та Координаційний центр з надання правової допомоги.
Доступ: <https://hrvector.org/publikacziyi/22-03-24-kp>
7. «Меседжбокс з відповідями на найбільш часті запитання до представниць(-ків) Департамент Офісу Генерального прокурора України з нагляду за розслідуваннями злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту в Україні». Матеріал підготовлено для використання представниками(-цями) Департамент Офісу Генерального прокурора України з нагляду за розслідуваннями злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту в Україні станом на жовтень 2021 року в межах проекту «Збройний конфлікт в Україні: комунікація заради справедливості». Захід проводиться ГО «Вектор прав людини» спільно з Медійною ініціативою за права людини. Ідею проекту підтримали Рада суддів України, Департамент Офісу Генерального прокурора України з нагляду за розслідуваннями злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту в Україні, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим та Координаційний центр з надання правової допомоги.
Доступ: <https://hrvector.org/publikacziyi/22-03-24-mb>

Перелік корисних відеозаписів онлайнних подій від ГО «Вектор прав людини»

1. Вебінар «Війна і правосуддя: як не загубитися в поняттях і знайти потрібні судові рішення?» (126 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/o15tbsQaQoA>
2. Вебінар «Воєнні злочини: як не загубитися в поняттях і відслідковувати судові справи?» (114 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/gMTzJDyshwQ>
3. Вебінар «Особливості кваліфікації та розслідування воєнних злочинів» (158 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/vij3CZfPmN4>
4. Вебінар «Практичні аспекти ефективної комунікації справ, пов'язаних із збройним конфліктом» (122 хв.).
▶ Запис: https://youtu.be/A_R7KepZTDM
5. Вебінар «Як висвітлювати здобутки органів прокуратури та досудового розслідування у справах щодо збройного конфлікту в Україні?» (114 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/kdWwD1Z9xZ0>
6. Вебінар «Як дотримуватись журналістських стандартів при висвітленні судових справ щодо збройного конфлікту в Україні?» (100 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/8J6EhasPwTs>
7. Вебінар «Як зробити сайт суду цікавішим?» (82 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/kRuUR4Kx5rc>
8. Вебінар «Як судам зацікавити медіа висвітлювати справи щодо збройного конфлікту в Україні?» (102 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/ww6SckOeZfA>
9. «Судові справи щодо війни: чому їх важливо пояснювати суспільству?» – онлайн-обговорення дослідження «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні» (136 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/CstkZft2a1c>
10. «Судові процеси щодо війни: як зацікавити медіа?» - онлайн-обговорення дослідження «Право на правду. Висвітлення судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні» (86 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/vYR0JHTGsPI>
11. Онлайн-дискусія «Висвітлення судових справ в умовах збройного конфлікту в Україні: публічність заради справедливості» (98 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/wzVjsP179MU>
12. Аркадій Бущенко про відкритість судів щодо процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні. З Майстерні «Комунікація суспільно важливих справ на прикладі судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні» (43 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/q0Dnndd-SYTI>
13. Дар'я Свиридова про важливість висвітлення судових процесів, пов'язаних із збройним конфліктом. З Майстерні «Комунікація суспільно важливих справ на прикладі судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні» (42 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/DfegRPmWszs>
14. Презентація посібника «Суд взаємодіє!» (98 хв.).
▶ Запис: <https://youtu.be/FNtbA4Ocfz4>

РАДА СУДДІВ УКРАЇНИ

01601, м. Київ, вул. Липська, 18/5, тел.: (044) 277-76-29

06 жовтня 2022 року

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я

№ 33

Війна в Україні триває вже роки і її руйнівні наслідки охопили усю країну. Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України зареєстровано вже тисячі нових злочинів і вони вже мають або будуть мати продовження у судах.

Так, за інформацією отриманою від відповідних органів на початок вересня 2022 року зареєстровано 31506 злочинів агресії та воєнних злочинів, 14654 злочинів проти національної безпеки, відомо про смерть 380 дітей та поранення 737 дітей (без повного врахування з місць активних бойових дій).

Крім того, як повідомляється органами Національної поліції України лише на початку вересня у продовж тижня поліцією розпочато понад 11000 кримінальних проваджень за фактами скоєння воєнних злочинів, з них 32- щодо колабораційної діяльності. Всього від початку повномасштабного вторгнення органами поліції відкрито понад 31200 проваджень щодо воєнних злочинів.

Дослідження, результати якого окреслені у звіті "Комунікація судовою владою справ, пов'язаних з війною: 10 питань-відповідей", проведене громадською організацією "Вектор прав людини" у співпраці з Радою суддів України, свідчить про надзвичайне зацікавлення у висвітленні таких справ.

До справ з маркером "війна" (справи про воєнні злочини, державну зраду колабораціонізм тощо) наявний значний суспільний інтерес, а тому активна позиція суддівської спільноти щодо таких справ має засвідчити: безперервність здійснення правосуддя у ключі попередження і недопущення подібних злочинів у майбутньому важлива не тільки для України, а й для інших держав, які можуть піддатися акту агресії.

Напрацьовані за результатами дослідження рекомендації повинні стати інструментарієм на додаток до наявних у розпорядженні прес-секретарів та суддів-спікерів засобів. Його можна і слід застосовувати для того, щоб донести світу інформацію про воєнні злочини та запобігти їх вчиненню.

Заслухавши та обговоривши інформацію Голови Ради суддів України Моніча Б.С. щодо комунікаційної діяльності судів у справах війни, відповідно до статті 133 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", Положення про Раду

суддів України, затвердженого X позачерговим з'їздом суддів України 16 вересня 2010 року (із подальшими змінами), Рада суддів України

в и р і ш и л а:

1. Схвалити звіт "Комунікація судовою владою справ, пов'язаних з війною: 10 питань-відповідей", підготовлений авторським колективом громадської організації "Вектор прав людини" за результатами досліджень, проведених у 2021 – 2022 роках, щодо висвітлення судових справ, пов'язаних з війною РФ проти України, що додається та опублікувати його на сайті Ради суддів України.

2. Враховуючи важливість комунікації справ, пов'язаних з війною, судам, суддям-спікерам, прес-секретарям судів звернути особливу увагу на цю категорію справ при розробці комунікаційних стратегій та планів. Використати для цього інформацію та рекомендації викладені у звіті.

3. Комітету з питань співпраці з ЗМІ, державними та недержавними органами та організаціями спільно з Державною судовою адміністрацією України опрацювати даний звіт та викладені в ньому рекомендації та в межах компетенції розробити заходи щодо удосконалення комунікаційної діяльності судів у справах війни.

4. Звернутись до ГО "Вектор прав людини" з пропозицією розробити для прес-секретарів судів та суддів-спікерів тренінгові програми для втілення викладених у звіті рекомендацій.

**Голова
Ради суддів України**

Моніч Б.С.

